

רבי אליהו בחב"ט שליט"א

## האם יש מקום להדר להמנע מלאכול אחר הפסח חמץ שנמכר לעכו"ם?

תוכן הדברים:

סימן א': נפשי יסוב"ב להבהיר, דאף אי נימא דמכירת חמץ לא חלה ולא מועילה, רבו כמו רבו הנימוקין לומר דחמץ לא נאסר. סימן ב': הנחת הגר"א זלח"ה ועוד איתני עולם זיע"א בענין חמץ הנמכר. סימן ג': הצעת דעת פוסקי ימינו (דור הקודם ודורינו זה) אודות חסרישות מחמץ שנמכר. סימן ד': תורת העולה (ותוספת פרטי דינים, ובסופו דין קמה מחיטה לתותה שנמכר).

### סימן א'

הן עתה נהוג אצל רבים מהחרדים לדבר ה', שלא לקנות מיד עמיתך כי אם חמץ "שנאפה לאחר הפסח", כי מודעת זאת בכל האר"ש דישנם פיקפוקים על המכירה [וכגון שיטת רב עמרם גאון בתשובות גאוני מזרח ומערב סי' קי', והמאירי פסחים דף ו' ע"א ד"ה ובתוספתא, וחי' המיוחסין להריטב"א פסחים דף כא' רע"א, והאהל מועד שער הפסח דרך ב' נתיב ט', דכתבו דאם מכירת החמץ נעשית מידי שנה בשנה נחשבת הערמה וקנסין ליה עיי"ש"ל. וצא ולמד גם בב"ח סי' תמח' דף קצב' ע"א מאי דמפרי"ש פרש"ה אליבא דרבינו ירוחם, עיי"ש, ואין להאריך], ובפרט באופן שנעשית בדורות האחרונות נתווספו כמה חששות [ומקצת סבכ"ו של הדי"ן אומרים לפניו בקצ"ר אמיץ: הנה כהיום אין אפשרות שהגוי יקנה ע"י משיכה אלא בשאר קניינים - ולדעת כמה ראשונים כמלאכים בגוי לא מהני כי אם משיכה. וגם לסוברים דמהני קנין כסף בנכרי, מ"מ האידנא דמוכרים דרך הרשאה יש חוככים לומר דלא מהני דהרי האיך זוכה הרב המוכר בכסף עבור הישראל בעל החמץ והלא גוי לאו בר שליחות ובעינן שלוחו

לו. לצורך הקובץ קצור קצרתי בראיות והבהרת הסברות וכל מילי דפילפולא, כי סוגיאות אלו המה באר"ת נסבר"ם אשר לא יאכילום כמה קבצים.

לת. ברם לפי שורת הדין קי"ל כהרב"ם והרא"ש שרוב הראשונים כמלאכים דלא חיישי להא, והובאו ביתה יוסף סי' תמח' דף קצב' ע"א, וכלך הבט שם דגם לפי הבה"ג [הל' פסח דף כט' ע"ג דנראה דגריס הכי בתוספתא פ"ב ה"ו וה"ז] דההיתר למכור הוא "ובלבד שלא יערים", איכא לפרושי כמו שכתב הרמב"ם פ"ד מחמץ ומצה ה"ז דאסור למכור על תנאי (כגון שהמכירה היא ע"מ שיחזור וימכרנו לישראל זה אחר הפסח). וראה בשו"ע שם סע' ג' ובחונים שם. ועל פי הבא"ר הא דאיתא בתוספתא הנ"ל שהישראל היה בספינה, אורחא דמילתא נקט, ואין זה מן הדוחק כלל, כי בימים ההם בזמן ההוא לא היו נצרכים למכירה יען כי לא היה מצוי חמץ העשוי למען יעמוד ימים רבים כבימינו, אלא היו אופים לפי הצורך. ועיקר הצורך למכירה החל בימי האחרונים זיע"א, ובפרט בארצות אשכנז, שהיו מוכרים את היי"ש.

של בעל הממון. וגם קנין אגב קרקע הנהוג, מלבד ד"א דשכירות לא קניא, הנה שכיחא טובא דקרקע "המכולת" איננו בבעלות החנוני כי אם שכור לו, וא"כ כשמשכיר החנוני את הקרקע לגוי הוי שכירות דשכירות ואיכא דאמרי דלכו"ע לא מהני קנין מטלטלין (חמץ) אגב קרקע כה"ג (ויש כהיום מפקפקים ועולים גם היכא דהקרקע משועבד לבנק מפאת המשכנתא). וכן בנוגע למעשה חתימת הרב המוכר בשטר מכירה קמו עוררים דלא מהני שליחות על כך. וכמו כן יש מקום להרהר אחר המכירה יען כי החמץ נשאר בביתו וחנונו של ישראל, ולא כו"ע מודו לרב חק יעקב דס"ל דגם בחמץ הנמכר סגי במחיצה, (וגם מה ששוכרים את המקום לנכרי י"א דלא מהני לענין חשש שמא יאכל). זאת ועוד דקשה לצמצם המחיר באופן שיהיה פרוטה לגולגולת (לדעת המצריכין כן) ומאידך לא יהיה המחיר מופרז באופן דהמקח בטל (ובפרט השתא הכא בארעא דישראל יותר יש מקום לחוש לביטול מקח כי י"ל דאזלינן בתר דיני תוה"ק בלבד), ועוד ישנם חששות האידנא, וכגון דאין מוסרין מפתח לגוי אלא רק חותמים על רשות לדריסת רגל, וגם אין מפרטין את החמץ היטב (למאן דמצריך בכך מחשש מכירת דבר שאינו מסויים). ועוד יש קוראים ערער על גמירות דעת הישראל וגמירות דעת קלה של עכומ"ז (דבהיות והכמויות עצמו למאד י"ל דהוי דברים שבלב כל האדם שכל המכירה מלפנים). ולעת עתה לא אבוא בקו"ל ע"ט אל הקודש לבאר בהרחבה את החששות למיניהם כי אין זה תכלית אותיות"י אלה אשר שמתי בקרבך].

וחדשים מקרוב באו דבשנים האחרונות נתפשטה החומרא הנז' אצל כמעט כל אשר ל"בן תורה" יכונה, ומי שאיננו נוהג כן עתה מחזי בעיני הבריות כשייך לכת אלו אשר דת"ן קלה. אך לפום דלותי ומך ערכי, לבי נסב"ר בקרבי לומר דזו חומרא יתירה ורחוקה עד למאד, דכאשר אבאר בס"ד, גם אם המכירה איננה מועילה כל עיקר, אכתי ישנם בזה כמה וכמה ספיקות של ממש להקל [עכ"פ היכא דהחנוני שומר תורה ומצות]. ואלו הן הנצופי"ן:

## סניף א'

**בראש** ובראשונה לא אמנע בר מלצרף את ה"ספק" האלים שבכולן - שמא אכן מועילה מכירת החמץ בערב הפסח גם בימינו אנו. וכן נוטה מידת הד"ן, דהרי כנודע לכל פותח טפח בספר, כל גדולי ההוראה בדורות האחרונות (אף אלו אשר כחא דאיסורא עדיפא להו בכל דוכתי) - מסכימי"ם ומערבי"ם דיש להקל עכ"פ לבעלי צרכניית מזון וכיוצא, להתיר להם למכור את חמצם עקב ההפסד המרובה (ולעת עתה אמור יאמר העבד לא אצא לחפשי"י בסוגיא זו, כי ביאור הסברות ודחיית החששות - מצריכין חיבור בפנ"ע, ואין זו מגמת מילתין דבכאן, ובלא"ה למותר הוא להבהיר הנימוקים ולפרט המתירין, כי כאמור כן דעת כל חכמי דורינו שליט"א, וכן

שט המנהג, ומה לנו לטחון קמחא טחינא<sup>ל</sup>, והנה כתב מור"ם זלה"ה בהקדמתו לתורת חטאת ד"ה והנה, דמאי דמתירין "במקום הפסד מרובה" הוא יען וביען כי כן עיקר הדין (והוא 'היתר גמור אליבא דהלכתא' עכ"ל), אלא דחומרא הנהיגו בדבר, עיי"ש. ואף אם נחשיב יעילות המכירה כספק, דעת רוב האחרונים (אצלי בכתובים הבאתי דבר שבס' אמרו, ובקובץ זה אין ניתן להרחיב) דספק ביעילות המכירה שומעין להקל אפי' באכילה, וכן מבואר בדברי הכהן הגדול מאחיו הרב משנה ברורה זלה"ה סי' תמח' ס"ק טו"ב, דהיכא דאיכא ספיקא דפלוגתא ביעילות המכירה, על אף שהספק קיים מלפני הפסח, שומעין להקל בחמץ שעבר עליו הפסח, משום דאינו אלא קנסא דרבנן. ובפרט לענין החששות בקנין, בדיעבד אין לחוש כולי האי, דכבר כתב הר"ן (לענין הביטול) דחמץ בפסח אינו ברשותו אלא דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו להתחייב ולפיכך בהפקעה וגילוי מדעת כל דהוא סגי. עכת"ד.

## סניף ב'

ועתה נתנה ראש ונשובה להציע את הסניף השני להתיר אכילת חמץ שנמכר. והוא, דאפי' את"ל דמכירת החמץ לא מהניא ולא מידי, הנה כל עוד שהחנוני שומר מצוות, בודאי אמר נוסח כל חמירא בערב הפסח, וא"כ יש לצרף בזה דשמא הלכה כהראשונים דס"ל דחמץ בבית ישראל שביטלו בערב פסח [והלכתא רווחת בישראל ובכל ספרי הפוסקים דמועיל ביטול אפי' לחמץ ידוע] - בדיעבד לא קנסו רבנן ומותר אפי' באכילה במוצאי הפסח: כן נראה לכא' מפשטות לשון הרא"ש פרק כל שעה סי' ד' אליבא דהבבלי, ודלא כרבי יוחנן שבירושלמי ההובא ברא"ש שם דס"ל דקנסינן בכל אופן משום חשש שמא יערים. עיי"ש. וכן הוא להדיא בשו"ת הרשב"א בח"א סי' ע' ובמיוחסות סי' קסח', דלא קי"ל כרבי יוחנן שבירושלמי, ולא חיישנן להערמה (אלא דמייתי לרב האי גאון דפליג עליה). וכ"כ הר"י ב"ה דף ח"ה דף מו' ע"א בשם התוס', דכל שביטל ולא עבר אבי' וב"י, לא קנסו עיי"ש. וכ"כ רבינו מנוח פ"א מחמץ ומצה ה"ד בתירוץ הראשון בדעת הרמב"ם דל (ובדעת עצמו. ומ"מ לתירוץ השני שם ההיתר הוא רק אם לא מצה החמץ בתוך הפסח). וכ"כ בספר המכתם בפסחים דף כט' ע"א בשם "ויש מי שאומר". וכ"כ הראב"ה בפסחים סי' תיז', דאין הלכה כרבי יוחנן [אך ע"ע לקמן סי' ח' פרטים בדעת הראב"ה]. וכ"כ מהר"ם חלאווה דף כט' ע"א בשם "יש מפרשים". [וגם המאירי בפסחים דף כח' ע"א כתב כן בשם חכמי לונגל, אלא דהמאירי כתב בשם להתיר בהנאה ולא באכילה, משא"כ שאר הראשונים דלעיל נקטו דאין בזה גזירת קנס כלל, ועוד אפשר דיש חילוק בין דבריהם ועיין להלן במילתין

לס. והוי יודע דהסכימו האחרונים להתיר לחנוני להחזיק חמצו על סמך המכירה אפי' היכא דשכח לבטלו, והיינו דהתירו לו לסמוך על המכירה אפי' במקום איסור תורה דב"י וב"י, (ודלא כחומרת התבואות שור, ובפרט דמהסיפא של התב"ש משמע קצת דאיהו גופיה חוזר ומגיד) - ע"ע בהמשך דברינו בכל זה.

ס' ו'. וכ"כ באר"ז ח"א ס' תשמ"ח דלא קי"ל כרבי יוחנן [אלא דבדעת האר"ז אפשר דקיימים תנאים נוספים, ואצלי בכתובים ביארתי בעניותי בארוכה ארשת שפתי אלו, ושם כתבין ג"כ דברי הריקאנטי וראב"ה והגהות אשירי, דג"כ סבר"י מרנן בדומה לנ"ל].

**ובספר** באר יעקב ברלין אר"ח ס' תמ"ב דף י"ט ע"ד ישב על הבאר להבהיר דכן דעת הרמב"ם והר"ף, דאם ביטל חמצו תו לא קנסו ומותר באכילה אחר הפסח. (ושם בע"ג כתב דכן ס"ל לרש"י ז"ל). וכ"כ בשו"ת כתב סופר אר"ח ס' פב' וחיר"ד ס' סח' אליבא דהרמב"ם והר"ף. ועיין בשו"ת רבינו חיים הכהן רפאפורט אר"ח ס' יג' שיצא לחדש דהראשונים דס"ל לאסור אף היכא דביטל, הוא משום דנזדמנה להו גירסא מוטעת בירושלמי, והעיקר כהמתירין עיי"ש (וע"ע לקמן במילתין ס' ח' בזה).

**ונהי** דמון מלכא זלה"ה בשו"ע ס' תמח' סע' ה' הורא זקן כהטור ע"פ שיטת רבי יוחנן בירושלמי דגם היכא דביטל קנסינן ליה, והכי נקטינן לענין דינא, מ"מ בנ"ד יש להחשיב שיטת המתירין כסניף של ממש, דקי"ל דעבדינן ס"ס נגד מרן, כמו שהארכתי במקום אחר בס"ד. וכי תאמר בלבבך דבנ"ד שמכר את חמצו מגרע גרע, יען וביען כי אין כוונתו בביטול אמאי דמכר, אשיבך דבר לאמור דאיפכא מסתברא - דכל המבטל דעתו אכל חמץ שעובר עליו, ואם המכירה לא חלה הרי גם זה בכלל הביטול. ועוד, דעל אף שאינו מתכוין באמירת כל חמירא לחמץ הנמכר, מ"מ מאחר ומשמעות נוסח "כל חמירא דאיכא ברשותי" כולל גם החמץ שנמכר אם אכן לא חלה המכירה, א"כ אפי' שהאומרו אינו מתכוין לכך, דברים שבלב אינם דברים. ויש להוסיף גם דברי התוס' ערכין דף ה' ע"א ד"ה אדם, דכל המוציא נוסח מפיו - על דעת חז"ל שתיקנו הלשון קמכוין אפי' שאינו בקי.

**ובאמת** כבר עמדו בזה בספרן של צדיקים, וז"ל הרב נודע ביהודה מהדר"ק אר"ח ס' ח"י: "ואין לומר אדרכה כיון שהיה סבור שנמכר כדין לא ביטל כלל, זה אינו, כיון שהנוסחא כל חמירא דאיכא ברשותי וכו' - ממילא כל חמץ שברשותו מתבטל בין ידוע לו ובין סובר שאינו ברשותו, כיון שבאמת הוא ברשותו הרי נכלל בכל חמירא, וכיון שלא פירט שום פרט באמירה כי אם כלל, הרי גם זה נכלל בכלל דבורו כיון שלא הוציאו מפורש מן הכלל." עכ"ל. וכן נטה לומר בשו"ת רעק"א מהדר"ק אר"ח ס' כג'. וכ"כ בשו"ת גבעת שאול ס' קד', וכ"כ בשו"ת פנים מאירות ח"ב ס' קסג"ב, וכ"כ בשו"ת חתם סופר אר"ח ס' קיא' וסי' קיט' וס' קלג' (וכ"כ גם בתשובה שהיא ל"ו נדפסה בשו"ת עטרת חכמים חור"מ ס' יד', דבהסכמ"ה עלה לרב המחבר הגר"ב פרענקל תאומים זצ"ל שכתב כן באותו סימן), וכ"כ בשו"ת שערי רחמים פראנקו ח"ב ס' כ', וכ"כ בדברי חיים אויערבאך אר"ח דיני חמץ ס' ג', וכ"כ בשו"ת

מ. והבט שם (ד"ה אך) דפירש שביטול החמץ הנמכר נכלל במשמעות אמירת: "דלא חזיתיה". עיי"ש. ובדומה לזה כתב בשו"ת שמ"ש ומגן ח"ב אר"ח ס' יד', ראה שם ויערב לך.

חסד לאברהם תאומים קמא חא"ח סי' ט"ל (דף לד' ע"ד למסקנא), וכ"כ בשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' לב' (ועיי"ש שהוכיח כן באותות ובמופתים), וכ"כ הרב יד יוסף ראזענבורג סי' תמח' בתשובה דף סה' ע"א ושם בסי' תלד' סק"ח, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קסה' (וראה גם בדעת תורה סי' תלד' סע' ב'), וכן הסיק בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סוס"י כה', וכ"כ בשו"ת שערי דעה ח"ב (המכונה שער יהודה) סי' לא', ועוד. [וראה להרב אחיזה בעקב סי' כג' אות לב' שכתב דסברא זו פשוטה וברורה עד כדי תמיה על הגרעק"א שטרח לבארה, עיי"ש]. וכן נקט בהנח"ה סובר"ת הרב תבואות שור בבכור שור לפסחים דף כא' ע"א וכן כל הנמשכים אבתריה וכל הנושאים ונותנים בדבריו. וכן מבואר גם באשל אברהם מבוטשאטש סי' תמח' סע' ב', ושם במדורא בתרא ד"ה ואקחנו ממך, ועוד רבים.

והנ"ל דבשו"ת פנ"י חא"ח סי' יד' דף ח' ע"ב כתב דאין כוונת המבטל על חמץ שנמכר [וכ"כ בשו"ע ר"ז ריש הלכות מכירת חמץ שנדפסו ובאו לו אחרי סי' תצד', וכ"כ בישועות יעקב סי' תמח' סק"ה ד"ה ובזה, וכ"כ מוהר"ר יוסף וואסיר מטרילינגין ד"ל בתשובה שהיא ל"ו נדפסה בספר באר יעקב ברלין א"ח סי' תמב' דף כה' ע"ד, וכ"כ בשו"ת בית שלמה ח"א חא"ח סוס"י סב' וסי' עב', וכ"כ בספר קרבן פסח (הנמ"ח להמהרש"ק) סי' תמג' סע' ג' ריש תשובה פז' [אולם שם בתשובה פח' ד"ה ואף דרך, עלה ונסתפק ולא הכריע], וכ"כ בשו"ת דבר אליהו מפולאב סי' יב', וכן נקט במקראי קודש פראנק על פסח סי' סח'. ונראה דזו ג"כ כוונת שו"ת בית האוצר א"ח סי' כ' במה שכתב: "וכאן כיון שמכר לא ביטל", בג"ד פשיטא דכולי עלמא מודו ואזילי דחל הביטול על החמץ הנמכר, דבין ריסי עיניהם הטהורות ניכר דלא החמירו אלא היכא דלחנוני הדבר ברור כאחותו שהחמץ נמכר כדת משה וישראל, דאזי מסיח דעתו מלבטלו, משא"כ בימינו אנו, דהנה כל חנוני החונה במקום אשר "חרדים" מצויין שם, גלוי וידוע לפניו שהמכירה איננה מועילה לכר"ע, יען כי הדבר ניכר בכיסו ובכעסו - שחלק נכבד מהציבור אינם קונים לאחר הפסח מהייצור הישן. ולפיכך כל עוד שהחנוני שומר תר"מ (האף כי בור ע"ה) בודאי חש לנפשו מלעבור איסור ב"י וב"י ורצונו לבטל גם מה שנמכר, על הצד דלא חלה המכירה. ותו, דבשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' לג' (וכיר"ב כתב גם החת"ס חא"ח סי' קלג', וכן בקרוב לזה כתב להרב ערך שי סי' תמח' סע' ד' ד"ה עוד) העיר לנכון דגם אם אמת נכון הדבר שהמבטל אין דעתו לבטל את החמץ הנימכר, מ"מ הלא מעשה המכירה גופא חשיב ביטול, דהרי גילה דעתו דלא ניחא ליה לעבור אב"י וב"י [והוא כמבואר בשו"ת משאת בנימין סי' נט' (והר"ד במג"א סי' תמח' סק"ג ושאר אחרונים) דאפי' היכא דקניין המכירה לא נעשה לפי שורת הדין, בדיעבד לא אכפת לן דסוף סוף פועלת המכירה מדין גילוי דעת. והוא על פי שיטת הר"ן בפסחים דף א' ע"א ד"ה ומהו - דגדר ביטול הוא "גלויי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה כלל", והר"ד בב"י סי' תלא' דף קעד' ע"א ד"ה ומדאורייתא. אלא דיסודות נאמנים אלו אינם מוסכמים לכר"ע, זיל קרי במקור חיים ומנחת פתים ושאר אחרונים, ומפאת האריכות - שתיקה יפה בפתגם הדין].

ועוד יש סברא להתיר בזה, דכתב הרב חיי אדם כלל קכ"א' בנשמת אדם סוף שאלה ג', דאע"פ שהמבטל אין דעתו אמאי דקסבר שנמכר, מ"מ כיון שהשתדל לקיים תקנת חכמים ע"י המכירה והביטול, איכא למימר דלא קנסו ליה לאסור את החמץ אחר הפסח, אע"ג דלפום קושטא לא נמכר ולא נתבטל. עיי"ש. (ובעיקר סברא דאורייתא זו דהיכא דהשתדל לקיים תקנת חז"ל קיל טפי, עוד אעבור לפני התיב"ה להלן בארוכה).

**ואם** ידחה הדוחה את כל הנ"ל לאמור, דהרי באנו אל האר"ש לדון על החמץ שנמכר יען כי חוששים אנחנו למערערים דמכירת החמץ איננה מועילה, וא"כ, כמו שקמו עוררים על המכירה משום חיסרון בגמירות דעת, כן קיים חשש זה בביטול של החנוני (דאין בו גמירות דעת למאוס בכל החיל הזה. ועיין לקמן בהערה מדברי האחרונים). אען ואומר לא אדוני שמעני, דהא דאיכא דחייש כן במכירה לעכ"ם, לא דמו אלא כי אוכלא לדנא, חדא דבמכירה בעי קנין וא"כ יש שהצריכו גמירות דעת שלימה, משא"כ בנוגע לביטול הרי בין לר"ת וסייעתו (דביטול מטעם הפקר) בין לרש"י ודעימיה (דביטול כפשוטו) סגי ברצון בעלמא וא"צ הפקר גמור (ואכמ"ל). ותו, דבמעשה המכירה הרי אינו חפץ שזה העכ"ם ירכוש כל חמצו, משא"כ לענין הביטול הרי עושה כן בינו לבין קונו כדי להנצל מאיסור ב"י וב"י, ובודאי כל אשר בשם ישראל יכונה גומר בדעתו לבטל ביטול גמור כדת מה לעשות. ועוד יש בזה איזה חילוקין ומשכיל על דבר ימצא כהנה רבות. ובאמת כבר נחלקו הרא"ש (הנ"ל) והרשב"א (הנ"ל) מהו ה"הערמה" שחשש לה רבי יוחנן בנוגע לביטול (דמאי דאיתא בירושלמי "הפקר" נקטו האחרונים דה"ה לענין הביטול), דהרא"ש פירושא קמפרש דשמא לא ביטל ויאמר שביטל, והרשב"א פירש דשמא לא ביטל בלבב שלם (והיינו החשש הנז'). והנה לדעת הרא"ש יצאנו למדין דאין לחוש שמא לא יהיו פיו ולבו שוין. ולדעת הרשב"א דהערמה היינו חשש חיסרון בגמירות דעת, הרי כתב להדיא דאין הלכה כרבי יוחנן ולא חישנין להערמה<sup>מא</sup>. (אלא דאה"נ לדעת רב האי גאון ההובא בשו"ת הרשב"א הנז',

<sup>מא</sup>. והן אמת שהיה מקום אתי לחלק ולומר, דעד כאן לא הקל הרשב"א אלא היכא דאיכא חששא בעלמא דאין פיו ולבו שוין, משא"כ בחמץ שנמכר שניכר דדעתו להשתמש בו לאחר הפסח, הרי עינינו הרואות דלבו בל עמו. ובאמת חשש זה בביטול כבר הזכירו הרב משאת בנימין סי' ח"ן, עיי"ש. אך מדברי מרן מלכא זלה"ה בב"י סי' תמח' דף קצב' ע"א ניכר החושש"ה אל העי"ן דאפי' בנוגע למכירה עצמה כשדעתו לחזור ולקנות אחר הפסח, אין בזה חיסרון בגמירות דעת [אפי' כשעושה כן מידי שנה בשנה – כדמוכח מסתימת הב"י ומדבריו בשו"ע סע' ה'], וא"כ כל שכן לענין הביטול (דכנ"ל גמירות דעת בביטול קיל טפי מבמכירה). וכן כל פותח טפח בדברי האחרונים חביבים יראה דטענה זו נדחה קראו לה אצל כמעט כל הפוסקים כולם (דנקטו כן בהנחה פשוטה שאין צריכה לפגים, דאפי' בזה"ז שמוכרים את החמץ עם זאת ביטולו ביטול להפקיע איסור תורה, עכ"פ היכא דמבטל אחר חלות המכירה וכנהוג עתה דמבטלין אחר שריפת חמץ סמוך לזמן האיסור) ורבים אף הרחיבו בזה מפורשות לדחות דברי הרב משאת בנימין, ועל צבאם הגאון נודע ביהודה מהדר"ק סי' ח"י, דדברים שבלב אינם דברים, ומה גם דהחמץ אינו ברשותו אלא דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו

וסגי בזה וכו', וכן הסיק הפרמ"ג סי' תמח' א"א סק"ח דבתר פיו אזלינן [ומה שכתב בענין חצרו של אדם - להלן אדבר בו בארוכה], וכלך הבט בשו"ת זרע אמת ח"ג סי' מו' שמנימוק אחר השג השיג ידו על דברי המשאת בנימין הנ"ל - דנהי דחפץ בחמץ, חפצו בבעלות החמץ היינו דוקא אלאחר הפסח, אך לימי הפסח בודאי אין בו רצון, וא"כ הוי ביטול והפקר לזמן, ומהני (עיין להלן בדברינו בשם החת"ס, וראה בשו"ת עדות ביעקב די בוטון סוס"י קטז', ובשו"ת אורי וישעי סוס"י פו'), וראה עוד טענות נכוחות להתיר בשו"ת בית יצחק שמעלקיש חאר"ח סי' לב' אות יד', ועיין גם בשו"ת מהר"ם שיק חאר"ח סי' רכ' שיצא לחזק ולאמץ דברי הפרמ"ג הנ"ל, והמביט בעין יפה בהמשך דברינו (סימן ו' - בענין קולתו של הרב חק יעקב בשו"ת הנדפס בסוף תורת השלמים) בין תבין שכן הוא הנח"ה סובר"ת ברוב ככל אחרוני קמאי ובתראי - ואין להרחיב היריעה בהאי מילתא כי סוגיא זו ארוכה מאד מידה. [וראה בספר פרי השדה פרג על מס' פסחים סי' א' שכתב לתלות פתגם דגן בפלוגתא דראשונים כמלאכים, עיי"ש. ויש לחלק ואכמ"ל].

והגם דבשו"ת חת"ס חאר"ח סי' קיד' כתב דהמבטל ע"מ לזכות בו אחר הפסח קרוב לומר שאין פיו ולבו שוין, ושלא אמרינן דברים שבלב אינם דברים בזה כיון ששומר החמץ אצלו ומעשיו מוכיחין עליו (וכדמצינו בכמה דוכתי, והוא כסברת התוס' בכתובות דף עח' ע"ב ד"ה כתבינהו, ודעימייהו, דהיכא דאיכא אומדנא - דברים שבלבו הוי דברים. וכי"ב העיר הרב מקור חיים מליסא בענין מכירת החמץ, ובשו"ת עטרת חכמים חת"מ סי' טו', ועוד, וראה היטב בבכור שור לפסחים דף כא' ע"א, ואכמ"ל), מ"מ החת"ס גופיה נקט בסי' קח' וסי' קיא' וסי' קיט' וסי' קלג' - דהיכא דמכר את חמצו, גם היכא דמכר שלא כדין - הביטול חל כדינו להצילו עכ"פ מאיסור ב"י וב"י, ובעל כרחין דהגאון החת"ס ס"ל דכל עוד שעשה מעשה המכירה (אף היכא דלא חלה המכירה) הרי מעשיו מוכיחים עליו שמואס בחמץ והביטול פועל. [וראה גם בשו"ת חת"ס חאר"ח סי' סב', שכתב דהמוכר חמצו וגם הפקיר נהי דהוי כמפקיר לזמן מ"מ מהני הפקרו, חדא דהרי הוי כעין בא לידי הגוי (היינו אפי' אי נימא דלפום קושטא הגוי לא קונה - עיי"ש בנועם אמריו בארוכה) וקי"ל דמהני הפקר לזמן היכא דבא ליד זוכה, וזאת שנית, דכבר כתב הר"ן דלענין חמץ א"צ גירי הפקר ממש יען כי בלא"ה החמץ אינו ברשותו משום אפקעתא דמלכא אלא דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, וכו'. וישוב זה השני עיניך תחזינה בחי' חת"ס לנדרים סוף פרק ד' בסוגיא דהפקר]. וגדולה מזו כתב החת"ס בסי' קלג' (כבר רמזנו לדברות קדשו בזה) דגם אם כאשר אמר נוסח כל חמירא לא התכוין לחמץ זה, עצם המעשה שמינה שליח למכור חמצו (כנהוג עתה) פועל להחשב כביטול (אף דהשליח שכח למכור), דבמעשה המינוי שליחות מוכיח שאין חפץ בבעלות החמץ. עיי"ש. ותצא דינ"ה לאור כל האמור, דבנ"ד דמכר את חמצו (בין מועילה המכירה בין דלית בה ממשא), לכר"ע אמרינן דברים שבלב אינם דברים.

ולנכון להוסיף בזה גם סברת הרב אשל אברהם מבוטשאטש סי' תמח' סע' ב' ד"ה והנה לפי מה, דבדורות אלו שמלבד הביטול והביעור ג"כ מוכרים את החמץ, שוב אין מקום להרהר אחר הביטול לומר דאינו בלבב שלם, דמאי אכפת לו להפקיר בנפש חפצה מאחר ובלא"ה לא יגרם לו נזק עיי"ז, דהרי בודאי לא יעלו מן העם לזכות בחץ יען כי סבורים כולם ששייך לגוי, וגזל גוי אסור. עיי"ש.

ועוד אמינא, דהנה כתבו הרב נר"ב הנ"ל סי' יט', ושו"ת רעק"א סי' כג', ושד"ח מע' חר"מ סי' ה' אות ו' בשם קובץ יגדיל תורה גליון ה' סי' לה', ועוד, דאם ביטל בלשון "הפקר" אפי' בלא עדים, אזי בודאי מסתברא דגם לסברת הרב משאת בנימין - דברים שבלב אינם דברים, עיי"ש [ועיין גם בשו"ת חת"ס חאר"ח סי' סוס"י ד' ודר"ק], והשתא, אם החנוני הוא מאחינו בשרינו האשכזים הי"ו, מן הסתם מבטל כמודפס בהגדות לפי מנהגם (והוא כנוסח הראב"ה סוס"י תלא' ובהגמ"י פ"ד ה"ז): "וליהוי הפקר כעפרא דארעא", וא"כ יצאנו

דס"ל דהלכה כרבי יוחנן וגם הערמה קמפרש כהרשב"א, יש מקום לבעל דין לפקפק, אלא די"ל דב"ד יודה מכמה טעמים שנתבארו בהערה דלעיל ושיבארו להלן.

ומלבר כל האר"ש הזאת אשר אמרתי, דע נאמנה, דמה שנוהגין עתה השרידים אשר ה' קורא להמנע מלמכור את החמץ, אינו מחשש גמירות דעת בלבד, דבזה כבר נמנו וגמרו להתיר כל חכמי לב קמאי ובתראי [אי מטעמו של הבכור שור המפורסם, אי מטעם דברים שבלב אינם דברים, או משום דאמרין דלא אכפת ליה להקנות יען כי בלא"ה כשהגוי לא ישלם יגבה מן החמץ, אי משאר נימוקים (ואכמ"ל). וכל שכן האידנא דהמכירה נעשית ע"י הרשאה ושליחות לרב המוכר, דבזה אביא להלן דלדעת גדולים וטובים תו ליכא למיחש לגמירות דעת], דאי משום האי חששא לחוד לא היו מחמירים כלל, אלא מה שמפקפקין עתה הוא ממיני מטעמ"ם אחרים, וכגון דאין מוסרין את המפתח וכו', וכמבואר בדברינו לעילא מן כל בפתח התיב"ה. ואשר על כן גם המחמיר לבלתי ישאיר חמץ בביתו על סמך המכירה, דעת לנבון נקל אחר הפסח לאכול מחמץ שנמכר ע"פ הצירופים הנזכרים לעיל ולהלן.

ועכ"פ זאת לדעת לכל און שומעת, דגם אי נימא דלדינא אנו אין לנו אלא פשטות סברת רבי יוחנן שבירושלמי דהמבטל חמצו ולא ביערו קנסינן ליה בכל אופן משום חשש הערמה, מ"מ כתב בשו"ת גבעת שאול סוס"י לה' דאיסור זה (שהוא מחשש הערמה) נחית דוגא ואינו חמור כעצם איסור הקנס דחמץ שעבר עליו הפסח, ונ"מ דבסניף כל דהוא יש להקל בזה, עיי"ש.

## סניף ג'

ולא זו אף זו, דהנה בנ"ד החנוני מכר חמצו על פי הוראת חכמי הדור (וע"פ המנהג הפשוט) שהתירו לו הדבר בגין הפסדו כי רב הוא, ואשר על כן, נהי דאנו חוששים שהוראה זו טעות היא ולא מועילה המכירה, מ"מ החנוני הלזה כאנוס דמי, דהרי עשה כדין וכדת להקל כהוראת כל המורים יושבי על מידין [כלך הבט נא מאי דכתבינא בעניותין בארוכה בספרי הקטן ללקוט שושנים ח"ב עמוד רח' עד עמ' רעו', דהעושה מעשה על פי הוראת חכם מובהק, ונתברר דטעות היא בידו של החכם, חשיב אונס, וכדאיתא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קפט' ושאר פוסקים. ראה נא שם כל הצוג"ה בשושנים באורך<sup>מב</sup>]. ובהיות כן, הגם דדעת מרן הוא הקדש

מכל בית מיחוש].

וכל הנ"ל הוא בענין חשש ביטול כשאין פיו ולבו שוין, אך לענין מכירה כשלבנו בל עמו – בזה ישנה אריכות רבה בפוסקים מלא האומ"ר, ואין כאן מקומו הראוי.

מב. ושם עמ' רכה' הבאנו ג"כ מה שכתבו האחרונים אודות המוכר חמצו שלא כדין (כגון טעות בשטר וכיוצא) על פי הוראת חכם, או משההו בפסח אשר לא כדת על פי הוראתו, אי מקרי אונס אי לאו. ומלבד הנזכר שם ראה עוד (בענין הנזכר בחמץ שעעה"פ עפ"י הוראה מוטעת) בשו"ת חת"ס חאר"ח סי' קיד', ובדברי הרב השואל בשו"ת משיבת נפש ח"ב חאר"ח סי' ט',



זיע"א בשו"ע סי' חת"ם סע' ג' כשיטת הרמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה הל' ד' דהמשהה חמצו בפסח קנסו אונס כרצון שוגג כמזיד, מ"מ אשכחנא מן הראשונים כמלאכים דפליגי אדברי הרמב"ם ז"ל: כן היה נראה לפום ריהטא בשו"ת התשב"ץ ח"ב סי' קצט' [כן הבין מרן החיד"א בספר טוב עין סי' ח"י אות פא', דהרשב"ץ חולק ובא על הרמב"ם הנ"ל. וכן הבין הגאון מהר"א ישראל זלה"ה בשו"ת קול אליהו ח"ב חא"ח סי' כא', ועל כסאו כסא אליהו סי' תמח' סק"ב. וכן הבין כמהר"י טייב זלה"ה בחוקת הפסח סי' תמח' סק"י. וכ"כ הרב שערי תשובה סי' תמח' סק"ח. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' עז'. וכ"כ בשו"ת שם אריה ח"א סי' ט', ועוד. אולם לקמן בדברינו סי' ו' יבואר דיחנו דרך אר"ש נוסף לבאר דברי התשב"ץ, ומ"מ לשני אופנ"י הקודש בביאור שיטתו, דעתו להקל בנ"ד]. כן מתבאר מתוך דברי רבנו דוד בר לוי מרנבונה ז"ל בספר המכתם לפסחים דף כט' ע"א, דלדעא קמייטא שם לא קנסו שוגג או אנוס.

[ובר מן הראשונים הנ"ל, הנה מרן בכסף משנה פ"א דחר"מ ה"ד כתב דמדברי הר"ן בפסחים דף ז' רע"ב משמע דס"ל דהיכא דשכח לא קנסינן ליה, עיי"ש (ולכא' כן מבואר ספר המנהיג דיני חמץ ח"ב עמ' תמד' בנדמ"ח), אלא דבדברי הר"ן היינו טעמא משום דלא מצא את החמץ משך ימי הפסח ולא עבר אב"י וב"י, משא"כ בנ"ד שידע מהחמץ. אולם לפי המבואר בספרי הנבזה הנ"ל עמוד פ"ח ד"ה והוא (ואילך) דלדעת שלמים וכן רבים מעשה איסור באונס לא מוגדר כ"מעשה" עבירה כלל, י"ל דה"ה בנ"ד, וד"ק].

וכן מבואר בשו"ת הרדב"ז סי' אלף טו' ד"ה ושוב היה, דהיכא דלא ביער ולא ביטל מחמת אונס, ליכא למקנסיה ושרי.

והב"י וראה גם בפרמ"ג סי' תמח' מש"ז סק"ד (בענין חמצו של תינוק שנשבה), ובית מאיר סי' תמח' סע' ב' (בדין גוי שעשה לחם מקמחו של ישראל מבלי ידיעתו, והר"ד במשנ"ב שם סק"ט), ובשו"ת אמרי נועם מצעלים סי' א' (במעשה דשליח שלא עשה שליחותו למכור החמץ), ובשו"ת אוריין תליתאי סוס"י סט' (בענין גר שהתגייר בתוך הפסח ולא ידע מחובת הביעור), ובשו"ת דברי סופרים סופר סי' לה' (בענין מכר חמצו על פי הגבלות הממשלה), ועוד אחרונים,

ובשו"ת מהר"י אשכנזי חא"ח סי' יט', ובשו"ת פנות הבית סי' טו', ובשו"ת בית יצחק שמעלקיש חיר"ד ח"ב בקר"א סי' יא' סוף אות ח', ובשו"ת אריה דבי עילאי חא"ח סוס"י ז', ובמעדני שמואל סי' קיד' סק"א אות ט', ובשו"ת תבואות שמ"ש חא"ח סי' כט', ובספרו שו"ת שמ"ש ומגן ח"א חא"ח סי' מד'.

ומ"מ הוי יודע דהפוסקים שנקטו בנ"ד דהעושה ע"פ הוראת חכם מקרי "שוגג", מסתברא דלאו דוקא הוא, דכמבואר בספרי הקטן הנ"ל יותר הדעת נוטה דדינו כאנוס (ולא נקטו "שוגג" אלא יען כי לענין חמץ אין נ"מ כולי האי בין אונס לשוגג), והאות לכך דבשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' יא' (הבאתיו שם), כתב בריש אמ"ר דהמשהה חמצו דלא כהלכתא עפ"י הוראת מר"ץ – "שוגג" קרינן ביה, ובהמשך דברות קדשו כתב: "דאנוס גמור הוא". עכ"ל. וד"ק. ונ"מ בזה אבאר להלן.

שכתבו כולם כאחד דמה שפסקו הרמב"ם והשר"ע דאף באונס אסור, לא מיירי באונס ממש, דבאונס גמור שהוא בגדר "מאי הוה ליה למיעבד" - לכר"ע שרי. עיי"ש [וכ"כ המהרש"ם בהגהותיו לארחות חיים מספינקא סי' תמח' סק"ד בדעת הרדב"ז ז"ל]. והשתא בנ"ד שיצאה הוראת כל גדולי מצוקי ארץ להתיר לו לחנוני את למכור חמצו, ומפיהם שתה החנוני דמכר לחמצו, אלא דאנו חוששים דאלו החכמים טעו במדב"ר ואסור היה לו לחנוני לסמוך על המכירה, לכא' לאונס גמור יקרא החנוני. ונהי דבספרי הקטן הנ"ל הבאנו דאפי' עשה ע"פ הוראת הסנהדרין ונמצאה הוראתם טעות איכא לעיונא ביה לענין חיוב סליחה וכפרה (דהרי בהוראות איתא דחייב קרבן), מ"מ מדברי הפוסקים הנ"ל נראה בעליל דלענין "אונס" הפוטר מקנס גם לדעת הרמב"ם ומרן, סגי באונס כגון דא, ותדע דהרי הפרמ"ג הנ"ל החשיב קטן שנשבה כאונס לפטרו מקנס אפי' לדעת הרמב"ם, והנה קטן שנשבה חייב קרבן (ויל, ראה נא בספרי הקטן הנ"ל), וכן שאר "אונסים גמורים" הנזכרים באחרונים הנ"ל בודאי דלא הגיעו למידת אונס דנן שעשה ע"פ הוראת כל המורים ומנהג ישראל. כן היה נלענ"ד.

**וצאינה** וראינה בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' קיט' שכתב סברא חדשה בזה, דגם לרמב"ם ומרן דקנסו שוגג אטו מזיד, מ"מ היכא דשגגתו היא במה שחשב שמוכר לעכ"ם וטעה ולא חלה המכירה, בזה י"ל דמקרי שגג בדבר מצוה (שמצוה להוציא החמץ מרשותו, וכל שכן לראשונים דס"ל דאפי' בביטול מקיים תשביתו) דלא קנסינן שוגג אטו מזיד כדאיתא בגיטין דף ד"ן ע"א. (אלא דלרווחא דמילתא הצריך החת"ס שגם יבטל את חמצו ושיהיה הפסד מרובה, ואביא דבריו בסמוך).

## סניף ד'

**ואפי'** את"ל דהעיקר כהרמב"ם ומרן דקנסו גם שוגג ואונס, וגם נימא דהעיקר לדינא כרבי יוחנן שבירושלמי (והשר"ע) דביטול לחוד לא מפקיע את הקנס, מ"מ בנ"ד איכא טעמא אלימתא לומר דכר"ע יודו דשרי. ואומר כי הוא זה, דהנה דעת רבים ועצומים מהאחרונים חביבים (בסמוך אביא דבר בשם אמרו) דכיון טעמא דלא מועיל הביטול היינו משום דחיישנן להערמה, א"כ עד כאן לא חיישנן אלא היכא דעינינו הרואות דפשע ולא השתדל לקיים גזירת חז"ל, אך אם עשה מה שלא ידו לעשות (וכגון שבדק בחורין וסדקין אלא דשכח ככר אחד, או כגון שהיה בבית האסורים ונבצרה ממנו האפשרות לבער חמצו, או שבאה ספינה ממה"י עם חמצו באמצע חג הפסח והוא לא ידע ואשם, וכל כיו"ב. ויש מחלקין בין המקרים) שוב אין לחוש שיערים, דבודאי מחזיקינן ליה לכשרות כשאר עמו דכל העדה כולם קדושים ואינם חפצים לעבור אב"י וב"י חלילה וחס, ואשר על כן כל כה"ג לכר"ע (גם לדעת מרן) מהני הביטול בדיעבד ולא נחשב חמץ שעבר עליו הפסח. ע"כ תוכן מאמרות טהורות דהאחרונים זיע"א. ומעתה יאמר נא ישראל, דלפי הסב"ד אשר הם סוברי"ם, הדבר פשוט וברור דבנידונין מהני הביטול ולא קנסינן מידי, דהרי החנוני לא

פשע כלל וכלל אלא אדרבה השתדל לקיים גזירת חכמים ע"י המכירה כאשר התירו לו כל חכמי הדור שליט"א [וכל שכן לפום מאי דאמרן לעילא דהמקל ע"פ הוראת חכם - לאנוס יקרא. וגם אי מקרי שוגג או "אומר מותר", משרא שרי, דסוף סוף עומד בכשרותו, וכמפורש בדברי האחרונים<sup>מג</sup>]. וגם למאי דכתבינן דיש מחלקין בין המקרים, בג"ד כל המעלות ישנם (דנאנס, וגם מכר בהיותו סבור שבזה מקיים תקנת חז"ל, וגם הוי מילתא דלא שכיחא על הצד שאכן כל חכמי הדור חלילה טעו להתיר המכירה במקום הפסד), ומשרא שרי לכל החילוקין.

ולמען לא אחסר מקור נפתח לדין הנז', אציין נא לכמה אחרונים המקילין בדין הנז' (דנאנס וגם ביטל, וכיוצא), אך זאת למודעי, דרבנן לא השוו את מידותיהן בדבר זה, דיש מתירין אף באכילה, ויש מתירין עכ"פ בהנאה, ויש מהן מצדדין להתיר במקום סניפים נוספים בלבד, וכו', ולעת כזאת אמינא צר לי המקום להרחיב הדיבור לפרט כל החילוקים ופרטי פרטים, וא"כ אקצר להזכירם בסתימות (והצד השווה שבהן שכולן מתחשבין בסברא זו לצדד להקל), ואתה תחזה פנימו אותיות מחכימות, ואלו הן: הרב מנחת יעקב בתשובותיו שבסוף תורת חטאת סי' ו', ובספרו חק יעקב סי' תמח' אות כ' (וזכר עשה לזה גם בסי' תלו' סק"ט), והגאון פרי מגדים סי' תמח' א"א סק"ג מול סר"ף (דכן נראה הסכמתו שם למעיין בעין יפה, וע"ע במשבצות זהב סק"ד), אליה רבה סי' תמח' סק"ג (שסיים להתיר במקום הפסד גדול), ושר"ת פנים מאירות ח"ב סי' קסג', ושר"ת זרע אמת ח"ג סי' מו' [אך ראה שם דהבין בעין עיונו דכל המקום להקל הוא דוקא לסברת בעל העיטור, וכן נקטו מקצת אחרונים דלהלן], ושר"ת דברי יוסף אירגאס סי' יא' (עיי"ש בד"ה ולדע), ושר"ת חיים שאל ח"ב סי' לח' אות פד' (אך צא ולמד ממה שאכתוב להלן בשם מחזיק ברכה, ובעל כרחין דס"ל לחלק בין המקרים), ומטה יהודה סי' תמח' סק"ד, וזכור לאברהם אלקלעי חאר"ח מע' פ' דף צ' ע"א ד"ה ראובן, ושר"ת חת"ס חאר"ח סי' קח' (שהתיר במקום הפסד) וסי' קיט' (כנ"ל)<sup>מ</sup> וסי' קלג' [אך צריכין לומר דס"ל לחלק בין המקרים, דפוק חזי מה שכתב החת"ס בסי' קיד'], ושר"ת גבעת פנחס סי' מז', והרב מגן האלף סי' תמח' סק"ח (עיי"ש בד"ה ולפמ"ש בפירושא), ושר"ת רבינו חיים כהן חאר"ח סי' יד', ומר נכדו בשר"ת מים חיים רפאפורט חאר"ח סי' ה', והרב עיקרי הד"ט חאר"ח סי' טר"ב סוף אות ו' (וע"ע שם סי' ח"י אות י' ד"ה ועיין), ושר"ת נאות דשא הישנות סי' ט"ל ד"ה אמנם י"ל, וקמח

מג. ברם הגאון מהרש"ק זלה"ה בקרבן פסח סי' תמח' סע' ג' תשובה פט' ד"ה גם (השלישי) כתב דהמתירין לא התירו אלא אונס אך לא שוגג. ובספרו האלף לך שלמה אר"ח סי' רסא' כתב דבעינן "אונס גמור" לדעת המקילין, וכן הוא בקר"פ שם שאלה צה'. אך בשאלה צג' סוד"ה (ובנדון הי"ש) כתב דהמקילין מתירין בין באונס בין בשוגג עיי"ש. ומ"מ בדברי שאר אחרונים (לקמן אכתוב שמות הקודש) מפורש יוצא כדכתבינן בפנים, ואדרבא באונס ממש אפשר דגם האורים מודים להתיר וכאשר יבואר להלן בעזר משדי.

מד. ומה שכתב שם דראוי לחנוני שלא למכור ביותר ממחיר הקרן או שישליך שליש מחמצו, אין זה אלא בתורת "ראוי", ובנידונו דוקא שטעו בנוסח המכירה, משא"כ בג"ד לא מפני זה צריך הקונה להחמיר מלקנות מן החנוני.

סולת ה' פסח אות קצז', ולקט הקמח חאגיז דף מג' סוע"א, ושר"ת עטרת חכמים חאר"ח סי' ה' דף ד' רע"ד (אלא דהחמיר בנידונו שם יען כי איירי התם בהתרשלות ולא בשגגה), ושר"ת מעט מים סי' כה' (בקו' השגות על מהר"א ישראל) אות י', ושר"ת האלף לך שלמה סי' דסא', ושר"ת אמרי יושר ח"א סי' לב', ושערי תשובה סי' תמח' סק"ח בשם שר"ת כתר כהונה סי' ח' (שמצורף סברא זו), ושר"ת שואל ומשיב בדוכתי טובא [אלא דלפי מחשבה תחלה נראה קצת שצדיק נסת"ר מתשובה לתשובה, וכבר עמד וימדוד אר"ש אודות תשובותיו בזה - הגאון שד"ח מע' חו"מ סי' ח' אות ו' ד"ה ובשר"ת, ואות ז' סק"ז וסק"ח, ובקשתם ומשם ומצאתם באר היטב], וספר "חידושי דינים" למוהר"ר יצחק דוד ו' רבי זלה"ה ערך חמץ (השני), ושר"ת קול יהודה כ"ץ סוס"י ט', ושר"ת בית יצחק שמעלקיש חיר"ד ח"ב בקו"א חאר"ח סי' ה' אות ו' [אולם בחאר"ח סי' עז' אות ב' נקט בפשיטות לאידך גיסא], ושר"ת משכנות יעקב חאר"ח סי' קן', ואשל אברהם מבוטשאטש מהדורא תניינא סי' תמח' סע' ג' ד"ה וא מכרו, ושר"ת דברי חיים מצאנז ח"ב חאר"ח סי' מו' [והאף אמנם דבחלק א' חאר"ח סי' כא' כתב לאסור, הלוא תשובתו הרמתה שבח"ב נכתבה עשתי עשר שנות חי"ם אחר התשובה שבח"א. ויתכן דבח"א החמיר משום דלא היה אנוס כל ימי הפסח כאשר עינן תחזינה באר"ש החי"ם (אך בנ"ד הרי עומד באונסו ושגגתו כל הימים). ועו"ל, דבח"א חי"ם ברצונו לומר דאין נהוג לסמוך אקולא זאת, הגם דכן עיקר בפוסקים כמו שכתב בח"ב דכן דעת "רוב" הפוסקים עיי"ש], ושר"ת משיבת נפש ח"ב חאר"ח סי' ט' סוף אות ג', וספר רינן יצחק על ההגדה בדינים שבריש הספר, ושר"ת חמדת שלמה חאר"ח סי' ד"מ, ושר"ת בית שמואל אחרון ח"ג (הוא חאר"ח) סי' ח' (שהתיר במקום הפסד), ושר"ת ויאמר יצחק בן וואליד ח"א בליקוטין אר"ח דיני פסח אות יב' (יא' הכפול), ושר"ת רמ"ץ חאר"ח סי' כד' אות ו', ושר"ת פנות הבית סי' טו' (דמוכח מדברות קדשו שלא החמיר אלא בקרוב לפשיעה. אולם ראה היטב בסי' קז' דלכא' פנ"ה אל דרך אחרת), ושר"ת מהר"ם שיק חאר"ח סוס"י רטו' (במקום סניפים נוספים) וסי' ריט' ד"ה וכיון, ושר"ת מחזה אברהם מבראדי חאר"ח סי' פג' (דמקל עכ"פ במקום הפסד גדול וסניפים נוספים), ושר"ת דבר אליהו מפולאב סי' יב' (ומה שכתב שם בענין הביטול, כבר אנן די עניי כתבנו דב"ד מודה), ושד"ח מע' חמץ ומצה סי' ח' סקי"ב (שהכריע להתיר במקום הפסד), ושר"ת חתן סופר סי' מג' (דשם צידד להקל ביתירה מזו, דאפי' אם פשע בביעור, מ"מ כל עוד שקיים טעם לשבח לומר דדוקא בביעור פשע ולא בביטול, גם רבי יוחנן מודה דמעמידנן ליה אחזקת כשרות ואין חוששין להערמה, אלא דהחמיר בנידונו מטעם דלא שייך בנידונין), ושר"ת תפארת יוסף סוס"י כב', ושר"ת תשורת שי מהדר"ת סי' ז"ך (דנהי דלא כתב

מה. אלא שכתב בזה (שם אות ב') חלוקא דרבנן, דעיקר ההיתר הוא היכא דביטל ורק אח"כ נתחדש האונס, משא"כ היכא דידע מהאונס ואח"כ ביטל יש לחוש להערמה. ומ"מ בנ"ד דסבור שמדינא מועילה המכירה, האף שיודע דיש מהדרין שלא מן הדין, הוי כלא ידע מהאונס בשעת הביטול. והבן. והבט וראה להרב המגיב שם באות ד', שקילס לדברי הרב תורת השלמים הנ"ל דהתיר ללא חילוק.

כן להדיא מ"מ ניכר על פני כל האר"ש דאילו היה מבטל כאשר החמץ עודנו ברשותו, משרא שרי כיון שהיה אנוס על הביעור), ושר"ת לבושי מרדכי מהדורא בתרא סי' קח', ושר"ת מחנה חיים תליתאי חאר"ח סי' לו' (בקצ"ר אמ"ץ שם בד"ה והנה חמץ), וספר באר יעקב ברלין אר"ח סי' תמב' דף כ' ע"א<sup>מ</sup>, ושר"ת בית היוצר אר"ח סי' כ' (אלא דב"ד אפשר דיודה לאסור ע"פ הנתבאר בדברינו לעיל סי' ד' בדעתו הרחבה של הרב בית היוצר ז"ל), ושר"ת שם אריה חאר"ח סי' ט' (דאף דכתב חילוקים בזה, מ"מ לאור חילוקיו בנ"ד יש להקל), ושר"ת ארץ צבי פראמער ח"א סי' פג' (בנדמ"ח עמ' רחצ', לסניף בעלמא), ושר"ת מהרש"ם ח"ז סי' קסה' (עכ"פ בתורת צירוף), ושר"ת זכרון צבי מנחם סי' א' ד"ה עוד [ושם סי' י', ומצדד לחלק בין המקרים, וע"ע מש"כ בסי' ח' וט'], ושר"ת רבינו משולם איגרא חאר"ח סוס"י כט' [ברם שם בסי' ט"ל אות ד' בביאוריו, כתב דדעת "כל" הפוסקים לאסור. ומ"מ בספרו איגרא רמה ח"א בשו"ת שבסופו סוס"י כג' כתב בפשיטות לצרף סברת הרב מנחת יעקב הנ"ל, ומלשונו הטהור משמע ג"כ דדעתו הרחבה מסכימה לסברא זו, עיי"ש], ונשמת אדם כלל קכא' סוף שאלה ב' (ושאלה ג', ועיי"ש שקצת מחלק בין הנושאים), וספר דברי חיים אויערבאך חאר"ח דיני פסח סי' יא' (וע"ע סי' יב' וסי' יג'), ושר"ת אוריין תליתאי סי' סו', ושר"ת נהרי אפרסמון חאר"ת סי' מז' וסי' ב"ן [אלא דשם מחלק בין אונס לשכחה], ומנחת משה ירושלמסקי חאר"ח סי' סו', ושר"ת תורת חסד מלובלין חאר"ח סי' כב', ושר"ת מהר"א הלוי ח"ב סי' כה' (למסקנא) וסי' מה', ושר"ת קרן לדוד חאר"ח סי' קכד' [אך בסי' קכה' החמיר יותר. ובמקום אונס גדול מודה דהוי סניף חשוב עיי"ש], ושר"ת אורי וישעי סי' קו', וחקר הלכה ח"ב ערך ח' אות ח"י, ושר"ת קרית חנה דוד ח"ב חאר"ח סי' עא' (ועם דשם בד"ה ולפי כתב לחלק בין המקרים, מ"מ בהמשך דברות קדשו ניכר כי הדר תבר לגויזיה), ושר"ת שערי דעה ח"א סוס"י כג' וח"ב סי' לא' (וסוס"י פב' ברמז), וערוך השלחן עפשטיין סי' תמח' סע' ח' וט', ויד יוסף ראזענבורג סי' תמח' סקט"ו (ושם תשובה דף סה' ע"א, ובסי' תלד' ברביד הזהב רסק"ג, אך ראה גם בסי' תלה' רבה"ז סק"א ובסי' תמח' רבה"ז סוסק"ו), וספר דברי גאונים פראגא אות תרמז', ומעדני שמואל סי' קיד' סק"א אות ב' ואילך (שכן נראה דעתו דעת קדושין מדהרחיב בהבאת דברי המקילין ואילו האוסרין מייתי ברמזים), ומשנ"ב סי' תמח' סקכ"ה (שהתיר במקום הפסד) ובביאור הלכה שם סע' ג' ד"ה אפי', ושר"ת מים טהורים חאר"ח סי' ל' (אלא דהסיק דבנידונו שם לא שייך האי טעמא), וספר חזו"ע על פסח הנמ"ח עמ' עב', ושר"ת שמ"ש ומגן ח"א חאר"ח סי' מד' וח"ב חאר"ח סי' יד', ושר"ת בנין אב ח"ד סי' כא' אות ג' (במקום הפסד), ושר"ת תולדות יצחק בן שושן ח"א סי' טז' (אלא שמחלק בין המקרים עיי"ש), ושר"ת דברי בניהו ח"א חאר"ח סי' טו', ועוד (ואצלי בכתובים הבאתי שיטת המתירין הפקר בפני עדים מטעם דתו לא חישנין להערמה, והוא ג"כ כעין נימוקי הקולות הנזכרות הנ"ל, וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ובאמת מרא דשמעתתא הרב מנחת יעקב למד ההיתרים הנ"ל מסברת

מ. אלא דהצריך הרב באר יעקב שהביטול יהיה לפני עדים (אע"ג דביסס התירו על שנאנס בביעור), ולקמן ידבר פי בעה"ת בענין ביטול לפני עדים כי בקושטא הוא היתר בפנ"ע.

הראשונים המקילין לענין הפקר במקום עדים, עיי"ש). וראה מש"כ בזה מ"ח הרב נתיבות החיים שליט"א בקובץ "הבאר" (מת"א) ניסן תשמ"ו (גליון יט') עמ' יב' אות יג'.

**איברא** דישנם מחמירים בנידון דלעיל (דנאנס וגם ביטל, וכיוצא) לומר דגם זה בכלל הקנס, ועמי בכתובים אליהו המב"א בדלותי מי ומי ההולכים בשיטה זו, אך בקובץ דנן אשמור לפי מחסום.

**ובקושטא** פלוגתא זו מכת קדמונין היא ראשונים כמלאכים עולים: דבשר'ת התשב"ץ (הנ"ל ח"ב סי' קצט') כתב להקל היכא דאיכא תרתי לטיבותא [כלומר דביטל וגם שגג. ובקושטא כבר הבאנו בשם מכמה רבנן סבורא"י דנקטו דהתשב"ץ ס"ל להקל גם בלא ביטול, אלא דרבים לעומתם מסבכ"ם ואומרים דס"ל להתשב"ץ להתיר רק בתרתי למעליותא, דל"כ בהגהות הגר"פ תאומים (בעל ברוך טעם) לשו"ע סי' תמח' סע' ג', ובספרו שו"ת עטרת חכמים חאר"ח סי' ה', וכ"כ מהר"א כהן זלה"ה בשו"ת מעט מים סי' כה' אות י', וכ"כ הרב ערוך השלחן עפשטיין סי' תמח' אות ט', וכ"כ בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב חאר"ח סי' עא', וכ"כ הרב שביבי א"ש עמ' פב', ועוד. ובשינוי קצת פירש הרב אור לפארו סי' תמח' בדרך החיים דף לו' ע"ג. וזיל קרי בשו"ת מנחת שי ח"א סוס"י לב' שדרך דרך שלישי בזה]. ומאידך מדברי הרמב"ן בחי' לפסחים דף לא' ע"ב משמע לכא' דיש להחמיר אפי' בתרתי לטיבותא [וכן דייקו מדברות קדשו, בשו"ת בית שלמה האשכנזי ח"א חאר"ח סי' סב', ובשו"ת תורת חסד מלובלין חאר"ח סי' כב' אות ה', ובדברי חיים אויערבאך דיני חמץ סי' יא' בהגהת בן המחבר (הגאון בעל אמרי בינה), והגרא"ז מלצר זלה"ה בהגהותיו לחי' הרמב"ן, ועוד]. וכן מבואר במאירי פסחים כח' ע"א דחלק אחכמי לובלין אפי' בתרתי למעליותא. עיי"ש. ומ"מ סניף חשוב בודאי יש בזה.

**ויאח** לנו לציין דלא נפלאה היא ולא רחוק לומר, דמסתברא דהרבה מהאחרונים (וראשונים) שהזכרנו שמחמירים, בנ"ד אפשר דיוודו להתיר, דהרי כבר כתב הרב מנחת יעקב הנ"ל (ד"ה אך), דאע"ג דמדברי שו"ת משאת בנימין סי' מב' משמע דאין דעתו נוחה להתיר (והיינו היפך סברת המנחת יעקב), מ"מ היינו דוקא היכא דשכח למכור חמצו וכיוצא, דהוי קרוב לפשיע"ה גסה, משא"כ היכא דחשב שנמכר כדן ונתברר דלא נמכר, בזה אין פשיעה כלל וליכא למיקנסיה כל עוד שביטל. ולקחתם מפרי האר"ש גם לנ"ד, דהיכא דמכר כפי הוראת כל חכמי דורו, אלא דבקושטא טעו בהוראתם ואין המכירה מועילה, דבר זה רחוק כמזרח ממערב מלהיות בגדר פשיעה, וא"כ גם לדעת האחרונים חביבים שהחמירו בכמה מקרים ממקרים שונים, הכא יתכן דיוודו דיועיל הביטול להפקיע את הקנס. וראה בשו"ת בנין עולם חאר"ח ריש סי' כו', דהגם שאין דעתו להקל בביטול ונאנס, מ"מ היכא דהאונס הוא ביעילות המכירה אין לקנסו (ויש לחלק). ועיין גם בשו"ת נהרי אפרסמון חאר"ח סי' מז' ד"ה אולם. עיי"ש.

**ושו"ר** בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' כה' שמתוך מימר קדישין דיליה נראה שלמד דלעולם לא נחלקו הרמב"ן הנ"ל עם התשב"ץ הנ"ל, אלא דהרמב"ן איירי באונס שאינו גמור ועל כן

אפי' שביטל אסור, משא"כ הרשב"ץ איירי היכא דעשה מה שהיה מוטל עליו ומאי הוי ליה למיעבד, דבכה"ג מועיל הביטול להצילו מידי קנס, עיי"ש, ושפתיים ישק משיב דברים נכוחים, כי לאפושי פלוגתא לא מפשינן. וכבר נתבאר דב"ד עשה כמוטל עליו ע"פ דין, דהרי שמע לכל אשר הורו לו, ואשר על כן לכ"ע משרא שרי.

**וממזב** טעם נוסף איכא למימר דב"ד כולי עלמא מודו דלא קנסינן ליה, דהנה בשר'ת אריה דבי עילאי חא"ח סוס"י ז' כתב דגם לסברת הרב נר"ב הנ"ל ודעימיה שהחמירין בתרתיה לטיבותא (דביטל וגם נאנס), ודלא כהרב מנחת יעקב הנ"ל וסייעתו, מ"מ הנה הנר"ב גופיה בסי' יט' כתב להדיא דאם ידוע או ניכר לעיני כל ישראל דאונס הוא, אזי משרא שרי חמצו אחר הפסח (עיי"ש בנר"ב מילתא בטעמא), ומן הדא כתב הרב אריה דבי עילאי בנידונו וז"ל: "א"כ כאן בנ"ד שעמד לפני הרב המורה בערב פסח ושאלו כדת מה לעשות והרב המורה הקיל לו עפ"י דעת שאגת אריה, א"כ נהי דהרב טעה בזה טעות גדול וכמבואר לעיל, עכ"פ הרי זה דומה (וכו') לאונס הנראה וניכר לכל שהיה אומר מותר כפי ההוראה וכו'". עכ"ל. ודון מיניה ואוקי באתרין, דכ"ש בנ"ד דבודאי גלוי וידוע לכל דהחנוני עשה ע"פ הוראת חכמי הדור למכור את חמצו כנהוג (וכמו שמעידה עליו גם "תעודת המכירה" התלויה בחנותו), ולפיכך בנ"ד גם הרב נודע ביהודה וכל עדתו עדת קדושין זיע"א מודו דלא קנסינן ליה על אף דהמכירה לא חלה כדן.

**ואל** נא יחר לכם ואדברה עוד, דמאחר ונחתנין לומר דיש לחלק בין היכא דשייך חשש הערמה להיכא דלא שייך (והיינו דלא אמרינן לא פלוג בקנס זה), מקום יש בראש לחדש קולא נוספת, והוא בהקדים דהנה בשר'ת שער אפרים סי' ד' בהגהת הגאון מר בריה דרבינ"א מוהר"ר יהודה ליב ז"ל כתב לחדש בטובו, דהאי חששא דשמא יערים דקחייש ליה רבי יוחנן, היינו דשמא ישכח שלא ביטל (ואזיל כסברת הראש הנ"ל בביאור חשש הערמה). ועל פי הבא"ר כתב שם דכוונת הירושלמי היינו דוקא היכא שנמצא החמץ אחר הפסח בביתו, דחיישינן דמאחר וחלף עבר זמן רב, כבר נשכח הנעשה בערב פסח ולבו אנסו, משא"כ היכא דתכף בפסח חמ"ץ הו"א מצ"ה, ליכא למיחש, ולפיכך בכה"ג אם נדמה לו שביטל לא קנסו ולא מקרי חמץ שעבר עליו הפסח. עכ"ד [וקלסיה הרב אליה רבה בתשובתו שהיא ל"ו נדפס"ה בשר'ת שער אפרים הנ"ל בקר"א שאלה ד', אלא דדעתו דעת עליון דלא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, וז"ל: "ודאי קושטא קאמר, אבל אין כדאי בסברא זו להתיר איסור". עכ"ל. ומ"מ בשר'ת גבעת שאול סוס"י קד' כתב לצרף סברא זו, וכן בשר'ת רבינו חיים כהן רפאפורט חא"ח סי' יד' עשה סניף מקולא זו]. ותצה דינ"ה לפ"ז, דבנ"ד דהחנוני בודאי יודע כל הזמן דאית גביה חמץ חבילות חבילות, ואין לחוש לשכחה, ליכא למיקנסיה [ופשיטא דא"צ לשאול את פיו אם ביטל כל עוד שהוא שומר תר"מ, דהאידינא נדפס נוסח "כל חמירא" בהגדות של פסח הנמצאות תחת ידי כל אדם, וידוע דכל העם מקצה מדקדקים לאמרו. ובאמת מטעם זה גופא י"ל דעתה לא חיישינן לשכחה, וכיון דנקטו הפוסקים הנ"ל (מנחת יעקב וסייעתו) דלא אמרינן לא פלוג בזה, אה"נ אפשר דבזה"ז

נפל קנסא לבירא. ושר' דגם בשר'ת פני יהושע חאר'ח סי' יד' מבואר דלדעת הגאון השואל האידנא דכר'ע מבטלין שוב אין לחוש להערמה גם לירושלמי. וכתב שם הרב המחבר זלה"ה דלקיים סברתו צריכין לומר דהחילוק בין ימינו אנו לדור דעה דהירושלמי (ודור הרא"ש) היינו "דנדפסו בסידורים וכולי עלמא בקיין בהם" עכ"ל. ועיי"ש דגם הגאון המחבר לא דחה לדברי הרב השואל אלא יען כי ס"ל דאמרינן לא פלוג בקנס זה (והוא לשיטתו בסי' יג' וכו"ל), והיינו דלא כסברת הרב מנחת יעקב ואת המלאכים אשר אתו שהבאנו לעיל בסמוך. וראה גם בשר'ת חתם סופר חאר'ח סי' קיט' שכתב בשם "רבים" שהעירו דבזה"ז דכולם רגילין לבטל שוב אין לחוש להערמה, ועיי"ש מש"כ ע"ד. וע"ע בספר באר יעקב ברלין אר'ח סי' תמב' דף כ' ע"א. עיי"ש. ובשר'ת תועפות ראם טויבש חאר'ח סוס"י יד' כתב לצרף סברא זו להקל.

ואף גם זאת כתב לחדש מוהר"ר יהודה ליב זצ"ל בהגהתו הנ"ל, דמאי דאמר רבי יוחנן דאיכא למיחש שיטעוהו לבו לחשוב שביטל, היינו דוקא בימי הירושלמי שהיו מבטלין ביטול בלב לחוד ולא בפה, משא"כ כהיום הזה דנוהגין לומר הביטול בפה, בזה ליכא למיחש לשכחה [וכמו שכתב הב"ח אר'ח סי' תלד' ס"ד דהטעם כעיקר שנהגו לומר נוסח כל חמירא בפה ולא מסתפקין בביטול בלב הוא יען כי עי"ז לא יבואו ע"ה לשכוח מלבטל]. עיי"ש. וכ"כ הרב קצות החושן סי' רסב' סק"א משמיה דהאחרונים, עיי"ש. וכן הגאון מוהרד"ך סקלי זלה"ה בשר'ת קרית חנה דוד ח"ב חאר'ח סוס"י עא' איהו שר במסכ"ס להיתר זה, וכתב דנהי דהרב שער אפרים לא עלה בדעתו להתיר מנימוק זה שחידש בנו היקיר, מ"מ יפה כח הבן מכח באב, עיי"ש.

ועוד יפה לנו להזכיר, דהנה חזון הרביתי בספר מגן אבות להמאירי ז"ל, סוף ענין יח', דאיהו ס"ל כהבנת הרשב"א ודעימיה ד"הערמה" פירוש דאיכא למיחש שלא יבטל בלבב שלם, ומן הדא הלך לו להבהיר (ע"פ ההכרח עיי"ש) דגם רבי יוחנן הנ"ל לא חשש להערמה אלא היכא דמבטל בזמן מופלג קודם חיוב ההשבתה, דאזי עדיין החמץ חביב בעיניו, משא"כ אם מבטל סמוך לזמן איסור קיום החמץ (כנהוג עתה), בזה לא חיישינן להערמה דבודאי אינו חפץ לעבור ואיסורא חמירא דא וממילא שפיר מואס בלבו על כל חמצו כעפרא דארעא (כנלע"ד כוונתו הרצויה, הב"ט היטב היטב הב"ט שם). וביאר (והוא כמבואר בעוד ראשונים) דגם לר'ת ד"ביטול" פועל מטעם הפקר, מ"מ ההפקר בזה הוא ע"י שמבטל החמץ בלבו כעפרא דארעא. עיי"ש. [וגם הרב יד יוסף ראזענבורג סי' תמח' ברביד הזהב סק"י סוד"ה ואמנם כתב לחדש בטובו דלדעת הר"ן ובעל העיטור צריכין לומר דר' יוחנן דחייש להערמה היינו דוקא אם מבטל ביום יג' ניסן - דרצונו להערים לפטור עצמו מחיוב בדיקה, אך אם מבטל ביום יד' והשתדל לקיים תקנות חז"ל (כגון בנ"ד דביטל) שפיר מהני ההפקר לענין דאם לבסוף נתברר שהיה חמץ ברשותו (וכגון בנ"ד דהבא לקנות מן החנוני חייש דלפי האמת אין המכירה מועילה) לא קנסו רבנן את חמצו].



## סניף ה'

ועוד אשיבה ידי ואצרף בזה, דהנה רבינו מנוח ז"ל בפרק א' מהל' חמץ ומצה חל' ד' העד העיד בנו דבשר'ת הר"ף כ"י איתא דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא לבעל החמץ ולא לאחרים זולתו, וכ"כ בספר המכתם בפסחים דף כט' ע"א בשם "יש אומרים". ובשר'ת מקוה המים ח"א חא"ח סי' ה' האריך למענייתו ברוח מבינתו לבאר דכן דעת הרמב"ם והרא"ש ומרן הש"ע, עיי"ש [ובאמת הרב יפה ללב ח"ו אר"ח סי' תמח' סק"א כבר עמד והשתומם מדוע מרן מלכא זלה"ה בשלחנו אשר לפני ה' השמיט את דברי הר"ן דחמץ שעשה"פ אסור אפי' לאחרים, דאמאי הניח מרן מקום ביד אנשים בואר"ם החונים עליו לטרוח לפרש דאף לאחרני אסור. ועיי"ש שנדחק בזה. ולהנ"ל א"ש]. ואע"ג דלא קי"ל הכי לענין הלכה (אלא כדעת הרמב"ן והר"ן וכו', ואכמ"ל), מ"מ אימרה צרופ"ה מיהת הוי.

ואף גם זאת יש להוסיף לאמץ את הסניף הנ"ל, והוא בהקדים מאי דאמרן לעיל סי' ה' דהחנוני הסומך על הוראת כל נשאי העדה קראי מועד אנשי שם שהתירו לו למכור את חמצו - הרי הוא כאנוס, והנה בשר'ת אוריין תליתאי סוסי סט' כתב דאע"פ שחמץ שעשה"פ אסור בין לו בין לאחרים (כדעת הר"ן וסייעתו), ועל אף דקי"ל דקנסו חז"ל גם את האנוס, מ"מ הרשות נתונה לומר דהיכא דהוא אנוס (איירי התם באומר מותר מחיסרון ידיעה עיי"ש) לא קנסו אלא לעצמו אך לא לאחרני. עכת"ד. ותבנא לדננא.

מה גם דהגאון מהר"ט אלגזי זיע"א בהלכות בכורות פרק ה' אות מג' (ד"ה וראיתי להרב) כתב דגם לשיטת הר"ן דחמץ שעבר עיו הפסח אסור גם לאחרני, הני מילי היכא דלא ביטל בערב פסח, אך אם אמר כל חמירא בער"פ, דאזי שוב אינו עובר אלא אחובת ביעור מד"ס, י"ל דלא קנסו לאסור כי אם לעצמו, ולאחרני משרא שרי. דהרי גם כשעבר אבל יראה מדאורייתא מה שאסרו לאחרני חידוש הוא, והבו דלא להוסיף עליה, עכת"ד.

וידעתי בינ"י ידעתי מה שכתב בשר'ת כתב סופר חא"ח סי' פא' ד"ה שבת, דממה שהביא הר"ן ראייה מחולין מוכח דאף דביטל ג"כ אסור לאחרני, עיי"ש, והגם דנעמו אמריו, מ"מ מבשרו אחזה דחיה, דראה נא מש"כ בשר'ת חתן סופר סי' מג' אודות ביטולן של עוברי עבירה מחמת פסידא, עיי"ש. ובר מן הדין לא זכיתי להשכיל ולהבין קושט אמרי אמת של הגאון כתב סופר זיע"א, דהרי מהמשך הסוגיא דחולין (עמ' ב') מוכח לעיני כל ישראל דאיירי דלא ביטלו, או דביטולן לא מקרי ביטול, דאי לא תימא הכי מאי קס"ד דהש"ס לומר דהוי חמץ שעשה"פ מדאורייתא. וד"ק. [אך מלבד הגאון כתב סופר, עוד חזי הוית דישנם מרבנן סבורא"י ז"ל החולקים על סברת הרב מהר"ט אלגזי, זיל קרי בחוקת הפסח סי' תמח' סק"ד דף עג' ע"ד, ושאר אחרונים, וקצרתי בכל זה]. ועכ"פ כל זה אינו אלא לרווחא דמילתא, ועיקר הסניף דנן הוא מדברי שר'ת הר"ף הנ"ל.

ועל אף דלפי סניף זה לכא' אכתי איכא למיחש לאיסור לפני עור (או עכ"פ מסייע ידי עוברי עבירה), דמכשיל את החנוני להשתכר באיסורי הנאה, הא ליתא, דלענין לפני עור דעת רובא דמינכר מהאחרונים (אצלי בכתובים באתי בארוכה בס"ד, וכאן ה"ן חר"ץ וקצ"ר) דכל היכא ד"הנכשל" נוהג כדעת הפוסקים המתירין (וכגון ב"ד דנכון לבו בטוח בהרים הגבוהים המתירים למכור חמצו לעכ"ם) מותר למחמירים (כגון אגן ב"ד) "להכשיל" בדבר זה, דהואיל ויש למקל על מה לסמוך לא מקרי "מכשול". וק"ל. ועוד מילתא בפומאי לפענ"ד, דאי מפני חשש לפנ"ע, הנה צור"ף שיטת בעל העיטור וסייעתו סיעתא דשמיא ז"ל, דחמץ שביטלו לא נאסר אלא באכילה ולא בהנאה (אלא ד"ל דחנוני שאני ואכמ"ל).

## סימן ב'

### הנהגת הגר"א זלה"ה ועוד איתני עולם זיע"א בענין חמץ הנמכר

ומודעת זאת בכל האר"ש דבספר "מעשה רב" (הנהגות הגר"א זלה"ה) אות קפא' (ישנם דפוסים שדין זה מופיע באותיות קודמות) כתוב לאמור בזה"ל: "אחר הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל ומשמרים וי"ש ושכר של ישראל כי המכירה גרוע, על כן לא יקנה. רק שיהא משל א"י, או הקמח של ישראל אם אינו לתותה, וי"ש ושכר של ישראל לא ישתה עד שיעשה מחדש". עכ"ל. הא קמן דהגר"א דעתו דעת עליון דיש להחמיר בזה. אך לפום דלותי אין ללמוד מדברי ספר מעשה רב למכירה של ימינו אנו, דהרי טעמו ונימוקו בצדו חרות על הלוחות: "אין ליקח מן השוק וכו' כי המכירה גרוע", ורצונו רצון יראיו לומר, דהמכירה הנעשית אצל רוב העם (בזמנו היה לכל אחד ואחד תורתו בידו למכור מעצמו לעכ"ם כנודע) הייתה גרועה, דהרי ישנם בזה תילין תילין של הלכות ופרטי דינים ולא כל קנין קונה בעכ"ם ולא כר"ע דינא גמירי<sup>מ</sup>. משא"כ במכירה של ימינו הרי מחמירים להקנות בכל הקניינים (מלבד משיכה, דאין למדין אפשר מאי אפשר) וע"י שטר בעל תוקף גם בערכאות שלהם, וגם משכירים את המקום לעכ"ם כדת, ועוד מהדרין כמה הידורין, וכגון שמפרטין בשטר שהמכירה חלה לפני זמן האיסור (מחשש דאי לאו הכי תחול המכירה רק בלילה בהיות ולא מוכח אחרת מן

מן. ולדידי בדלותי פשיטא לי דאין לפרש ד"המכירה" (ב-ה"א הידיעה) האמורה בדברי המעשה רב היינו עצם מושג המכירה לגוי, דהרי היתר המכירה לגוי כבר מבואר בתוספתא ובשר"ע וכמובא בדברינו לעילא מן כל (סי' א'), ולפי ביאור רוב מנין ורוב בגין של הראשונים אין לחוש להערמה כל עוד שלא מפרט תנאים במכירה וכאמור לעיל, ואשר על כן בעצם היתר המכירה כשלעצמו בודאי לא קרינן ביה "גרוע", אלא בעל כרחין דמאי דאיתא בספר מעשה רב הנ"ל ד"המכירה גרוע" קאי אמכירה בצורה שנעשית בפועל. ומעתה דבר נאה ומתקבל על הדעת לומר דעיקר חשש הגר"א הוא דוקא בצורת המכירה כפי שנעשית אצל "פשוטי עם" וכמבואר בפנים.

השטר), ומטילין קנס כספי עצום ורב על כל התובע דין ודברים אודות המכירה, וזוקפין חלק מהתשלום במלוה (להלן אבאר עוד הידור זה), ומבהירים יפה לגוי את ענין המכירה וסמכותה, והכל נעשה ע"י ת"ח הבקיאין בטיב דינין [ועפ"י רוב, בפרט בא"י, נעשית המכירה ע"י בית דין של ג', ויש בזה ג"כ כמה מעלות טובות]. ונהי דכתבנו בראש אמנ"ה דדוקא בדורות אלו חדשים מקרוב באו נימוקים שונים לערער על המכירה, מ"מ מדברי ה"מעשה רב" מיהת אין שום סרך ראיה כלל להחמיר במכירה דהאידינא, דהרי נתחלפו החששות כולם ולא ראי זה כראי זה (ובפרט דבהני חששות שבימינו - חכמי דור ודור תיקנו כמה תיקונים להסיר חומרת הפיקפוק, וכבר הכריעו הפוסקים בסכינא חריפא דמשורת הדין לית לן בה), ובודאי אפשר ואפשר דאילו היה הגר"א אתנו אנחנו אלה פה היום כולנו חיים, לא היה מגדיר המכירה כ"גרוע" חלילה וחס, ולא היה רואה לפי רוחב לבו מקום של ממש לפתחון פה.

ושו"ר דכדברינו מפורש יצא מפי הגר"א עצמו זיע"א כאשר העד העיד בנו בספר הנהגות ישרות אות קלו' (והובאה שמועה זו גם בספר מעשה רב "השלם" בהערות לאות קפא') דלא היה הגר"א מחמיר אלא דוקא בנוגע למכירה הנעשית ע"י עמי הארצות דוקא ולא שהיה מפקפק על עצם המכירה, וז"ל: "רבינו הגר"א ז"ל לא אכל חמץ הנמכר כנהוג, ואמר הטעם שאין כל אדם יכול לעשות כדין. עכ"ל. הלא כל האר"ש לפניך כדכתבין בעניותין.

ונראה להוכיח כן מדברי ספר מעשה רב גופיה באות קפ', דבעירו ושער מקומו של הגר"א זצ"ל רבים היו מקילין למכור לזמן הקצוב מראש, או למכור "ע"מ להחזיר", כדי ליתן מרגוע לנפשם שהנכרי לא יבחר להשאר עם החמץ, ובכל דרכי מכירה הנז' בודאי שהייתה המכירה "גרועה" (משא"כ המכירה הנהוגה עתה), דהנה ב"מעשה רב" אות הנ"ל נצרך להזהיר לכל אוזן שומעת וז"ל: "שלא למכור שום דבר כי אם מכירה עולמית" עכ"ל<sup>ל</sup> - ולפי קוצר השגתי כוונתו רצויה וברורה כאמור, דהנה כבר מצינו בספרי הפוסקים דבכמה מקומות היו "מוכרים" (דהיינו כעין שוכרים) את החמץ לימי הפסח בלבד, וכמו שכתב באשל אברהם מבוטשאטש סי' תמח' סע' ב', וכתב ע"ז הרב א"א זצ"ל: "והרי לפי אמתת דין מכר אין מועיל כלל בחמץ למכור על משך ימי הפסח לבד, והמכירה צריכה להיות לצמיתות עלמין וכדמוכח גבי ההיא דנכרי שלוח ישראל ממנו על חמצו. עכ"ל. ועיי"ש דמ"מ כתב הא"א להליץ טוב בעדם, דנהי דהמכירה לא חלה כלל (ואף שכירות אין כאן הואיל ונכתב השטר בתורת מכירה) מ"מ מועילה לענין דבדילי אינשי מן החמץ בחשבם שהוא של הגוי, וממילא לא שייך בזה חשש שמא יאכל ממנו, ואזי ניתן לסמוך לכתחלה על הביטול של ערב פסח (ואגב גררא יש לציין שגם זה

מח. ובספר מעשה רב כ"י שמצאו באמתחות הרה"ג ר' אלעזר ב"ר יעקב ב"ר משה ב"ר אברהם בן הגר"א ז"ל (שנכתב בשנת תקפ"ח - דהיינו ד' שנים לפני הדפסת ספר "מעשה רב" הראשון והמצוי. לאחר מופלג גם כ"י זה עלה על האר"ש במשב"ח הדפוס פה ירושלים ת"ו שנת שש"ן בשם "תוספת מעשה רב") איתא בשינוי מעט: "נהג שלא למכור שום דבר חמץ כ"א מכירה עולמית". ולנוסח זה אפי' לשון הזהרה לאחרים אין כאן, אלא הגר"א לבדו היה מחמיר כן. ודר"ק.

סניף חשוב לנ"ד). עיי"ש. וע"ז בא הגר"א זיע"א לחדש בטובו דלדעתו הרחבה אין לסמוך על מכירה כזו אלא יש למכור לצמיתותו ממש, וכדמוכח מפסחים דף ל' ע"ב גבי נכרי שלוה ישראל ממנו על חמצו וכנ"ל, וס"ל להגר"א דלא סגי במאי דבדילי אינשי מיניה [אפשר דנימוקו משום דלא פלוג רבנן, או מפני צורבא מדרבנן דגלוי וידוע לפניהם שאין החמץ של העכ"ם]. א"נ בא הגר"א לאפוקי מ"מכירה ע"מ להחזיר", והוא כמו שכתב הרמב"ם פ"ד מחמץ ומצה ה"ז דאסור למכור על תנאי והובא ביתה יוסף סי' תמח' דף קצב' ע"א, וראה להרב חמד משה והביאור הלכה דכמו שלא מועילה מתנה ע"מ להחזיר לענין חמץ (כדאיתא בשו"ע) כן לא מועילה מכירה ע"מ להחזיר ושאר תנאים כיוצא בהן. אלא ימכרנו מכירה גמורה לצמיתות, ואחרי הפסח יחזור ויקנה מן הגוי. וקרוב לזה פירש הרה"ג ר' מרדכי לוינסקי בביאורו לספר מעשה רב "השלם", עיי"ש. ולאוור כל האמור, חומרתו של הגר"א זיע"א להמנע מאכילת חמץ הנמכר, אין לה מקום לנוח כי אם בימים ההם במקום ההוא, לא כן עתה.

[ובספר "הלכות חג בחג" פסח פרק י' הערה יד' הבין בפשיטות דמה שהגר"א היה מחשיב את המכירה כגרועה היינו יען כי לא נעשית בלבב שלם. ובתר דסגינא קמיה, אחד הרואה בדברי המעשה רב עיניו יחזו דאין זכר למו מסברא זו. ובספר חוט שני הוכמן על ריבית בקר"א עמ' קצג' הבין דהגר"א ס"ל דהיכא דמוכר על דעת לחזור ולקנותו אין בזה גמירות דעת (ומן הנראה דלמד כן ממאי דאיתא במעשה רב דצריכה המכירה להיות לצמיתות. וצ"ע מה יענו שפתי צדיק ביום שידובר בו דברי התוספתא דמוכר על דעת לקנות מהני, ומן הת"מ הוא לומר להגר"א ס"ל דלא כהשו"ע והרמ"א ולא פירש מידי בביאורו, אלא בעל כרחין דכוונת הגר"א במה שהצריך "מכירה לצמיתות" היינו עפ"י הדרכים דלעיל. ומ"מ גם לדברי הרב הלכות חג בחג והגאון חוט שני, הנה כהיום הזה דנעשית המכירה ע"י שטר הרשאה ל"רב" (משא"כ בימי הגר"א) י"ל דבזה נסתלק חשש פיסול מחמת גמירות דעת (בין בנוגע לדעת הישראל שמוכר, בין בנוגע לדעת קלה של הגוי הקונה) וכמו שכתבו בשו"ת קרן לדוד חא"ח סי' קכג', ובשו"ת פרי השדה דייטש ח"ג סי' קל', ובנמוקי אר"ח סי' תמח' אות א', ובשו"ת דברי שלמה שניידער ח"ב סי' קכג' ד"ה והרי לך וד"ה וכבר ראיתי, ועוד אחרונים, עיין נא בדבריהם מילתא בטעמא. ועוד דלקמן אעתיק משם הטוב דהרב קהלת יעקב קנייבסקי זלה"ה דיומא כהאידנא שנוהגין במכירה שמקבלים מיד בן נכר רק מעט מהסכום, והגותר זוקפין במלוה אלאחר הפסח (וסכום נותר זה הוא הון רב) בודאי דהחנוני מוכר בכל לבבו ובכל נפשו, דהרי אין ספק שהגוי לא יוכל לשלם כל הסכום הלזה, וממילא יגבו מן החמץ וכאמור לעיל<sup>מט</sup>].

מט. וכלך הבט בשו"ת בגדי ישע חא"ח סי' ב' אות ב', שכתב דלפי עצה זו דזוקפין במלוה, מלבד דשוב אינה נחשבת המכירה כהערמה כלל, עוד הוא ריוח והצלה לנו דיכול הישראל לשמור את החמץ בחדר (ה"ה ארון) סגור (אפי' שהחדר של הישראל עצמו) ולא למסור את המפתח לעכ"ם, דהרי כיון שעיקר התשלום זקף עליו במלוה, הוי כשומר משכון של הגוי (בלא קבלת אחריות) ואין בזה סוך הערמה כלל. עיי"ש. ובשו"ת יהודה יעלה אסאד ח"א סי'

ותבני עיני בשו"ת תשובות והנהגות ד"א סי' שט', שכתב דלכא' מה שהחמיר הגר"א שלא לאכול חמץ הנמכר, הוא דבר תימה, וז"ל: "ועיקר חומרת הגר"א שלא לאכול חמץ הנמכר אחרי פסח, צ"ע, שאינו אלא דברים שבלב ואין כאן אומדנא דמוכח שאם הגוי ישלם שלא יתן לו השואל את החמץ, אלא אדרבה כל יהודי חרדי בודאי מסכים לזאת, ומנלן לבטל המכירה לומר שעובר בבל יראה ונאסר לאחר הפסח." עכ"ל. ושוב נדחק ליישב דהגר"א זיע"א אזיל דלא כמאן, והיינו דס"ל להגר"א כדברי התבואות שור לענין דהמכירה היא הערמה, אלא דלא ס"ל כוותיה במה שכתב התב"ש דעם זאת מועיל הערמה משום דמבטל חמצו (והוי הערמה באיסור דרבנן, דמהני לכר"ע), משום דס"ל להגר"א כסברת הגר"ז דהמבטל אין דעתו על החמץ שנמכר (אלא דלא ס"ל כהגר"ז במה שנקט שהמכירה מועילה מדינא). עיי"ש [והסיק הגר"מ שטרנבוך, דכיון שכן דעת הגר"א, הנוהגין להדר בזה יש להם מקור נפתח. אך איהו בידיה ואנן בעניותין בדין, דגם הגר"א ז"ל דעתו דעת קדושים להקל בזה האידנא, ועכ"פ נחשב מיהת דעת הגר"א כספק - ואשר על כן כיון דעינינו הרואות דהסניפים וצרפ"י קודש רבו כמו רבו (גם על הצד דהמכירה לא חלה), אין זו אלא חומרא רחוקה ביותר לכא'. ובר מן הדין, אם אמת נכון הדבר כאשר כתב הרב תשובות והנהגות לפרש בדעת הגר"א, דהגר"א יצאה הוראתו בקדושה בהניח דהמבטל אין דעתו על החמץ שנמכר, הנה כבר נתבאר דכהיום הזה מודעת זאת לכל בעלי מכולות וצרכניות למיניהם החונים במקומותינו דקיים צד בהלכה שהמכירה לא חלה (ודלא כבימי הגר"א ז"ל) ומן הסתם החנוני (השומר ת"מ) באמירת נוסח כל חמירא מתכוין גם לזה].

ועוד תני תונא בתוספת"א בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל, ששמע ובא מפי קדשו של אחד האדמור"ם זצוק"ל, דמקפיד דוקא לאכול מחמץ שנמכר בפסח, ונימוקו דכמו שמנהגם לאכול מצה שרויה ביום השמיני של פסח כדי למנוע רושם מוטעה שמצה שרויה אסורה מן הדין ולא מחומרא, כמו כן מצוה להקל אחר הפסח לאכול מן החמץ שנמכר כדי להוכיח דמה שנמנעים לסמוך על המכירה במשך ימי הפסח (כלומר דאין משהין חמץ בביתם על סמך המכירה) הוא חומרא בעלמא. ועוד יהיב טעמ"א אחריתא, דאם נחמיר גם אחר הפסח, נמצא דאנו מוציאים לעז על החנונים שמוכרים את חמצם. עיי"ש.

עוד רגע אדבר דהנה בספר איגרות סופרים סי' מז' נדפס מכתב מהגר"ח ש בירנבוים ז"ל חתנו של מאור הגולה הגאון רעק"א זצ"ל, ושם העד העיד בנו דהגרעק"א היה פר"ש מרובה ומהדר על נפשיה להמנע מאכילת חמץ שנמכר, וז"ל: "אשר גם מ"ח רה"ג נ"ע נזהר מליקח

קכה' (ד"ה ועוד נ"ל) כתב עוד, דהיכא דזוקפין במלוה חשיב ג"כ כקנין אודיתא (אפי' שלשון כל השטר אינו בלשון הודעת בע"ד, דמה שהסכים שיהיה המותר במלוה חשיב כאמירת "התקבלתי" עיי"ש. ולדעת כמה אחרונים זהו הקנין המובחר במכירה לעכ"ר"ם, היכא דלא ניתן לקנות במשיכה). ועוד הרחיבו הפוסקים כמה מעלות טובות למכירה בדרך המלך הלזה, ואין להאריך כאן. ועכ"פ בודאי שבימי הגר"א ז"ל לא היו כולם נוהגין כמכירה מובחרת זו, דהרי עצה זו נתקנה ע"י אחרוני בתראי זיע"א.

חמץ הנמכר, וי"ש לא לקח אחה"פ בלתי ממוזגים נכרים. עכ"ל. אולם גם בדעת הגרעק"א נראה על הדרך שכתבנו אודות הנהגת הגר"א ז"ל, דכיון שבזמנם היו מוכרים כל חד וחד את חמצו, היה חושש הגרעק"א לקנות מן החנונים יען כי לאו כר"ע דינא גמירי, ולא שהיה הגרעק"א חושש על עצם יעילות המכירה. ויש להביא עולת רא"ה שאין עליה תשובה לפענ"ד: דהנה שם באיגרות סופרים בסי' מו' נדפס שטר מכירה מכתב יד קדשו של הגרעק"א (שטר אודיתא - כעצת הרב קצות החושן סי' קצד' ועוד אחרונים), ושם מפרט את כל סוגי החמץ (סוגי י"ש שונים) שהיה מחזיק הגרעק"א בביתו משך ימי הפסח, ואת המקומות שהניחן [הב"ט היטב היטב הב"ט שם בנוסח המכירה דמבואר לעיני כל חי כדאמרן - שהיה מחזיק י"ש אצלו בפסח, ולא שמכירת הגרעק"א הייתה כנהוג עתה דגם מאן דלית ליה חמץ גמור מוכר "כל חמץ שברשותו" פן ושמא נשאר אצלו חמץ ולאו אדעתיה], עיי"ש.

ועוד נראה לאמץ את דרכינו הנ"ל בפשר הנהגת הגרעק"א, דהנה הרה"ג ר' שלמה סופר זצ"ל (אבדק"ק בערעגסאס) הדפיס בספרו חוט המשולש ח"ב בדף ע' סוע"א מכתב מכ"ק של הגרעק"א זלה"ה בו הזהיר את העם שמכירת החמץ תעשה כדת והיינו באופן שאם ירצה הגוי להוציא את החמץ בדיינים יעלה בידו עיי"ש - הלא כל האר"ש לפניך שבימים ההם בזמן ההוא לא היו עמי הארץ יודעים למכור לפי דין תורה כיאות, משא"כ נוסח שטר המכירה כפי שנעשית בימינו אנו הרי היא מנופה ביג' נפה עפ"י חכמי דור ודור, תל"ת. [ובעיקר השמועה הנז' שהגרעק"א היה מהדר להמנע מאכילת חמץ שנמכר, הנה הגר"ש סופר בספרו הנ"ל כמה יגיעות יגע לקבץ מלא קובצ'ו מכל ההידורים ומעשי חסידות שנהג בהם מר זקנו הגאון רעק"א זלה"ה, ואילו חומרא זו של פרישות מחמץ הנמכר לא העלה על שפתותיו כלל, ויש לעיין].

ועתה נהדר אנפין להזכיר הנהגות עוד עמודי עולם זלה"ה.

הנה בספר נטעי גבריאל ח"ג פרק כא' הערה ו', מייתי בידיה דבספר תולדות על מוהר"ר צדוק הכהן מלובלין זלה"ה כתוב לאמור, דהגה"צ הנז' גער באחד מתלמידיו על אשר חיפש עבורו י"ש חדש שלא נמכר בפסח, באמרו דכיון דהותר ליהודים כשרים לסמוך על המכירה לענין איסור תורה דבל יראה ובל ימצא, אינו יכול לנהוג סלסול בעצמו כולי האי להמנע מאכילתו אחר הפסח (ונראה מדברות קדשו דהמחמיר בזה יש בו משום סרך גאווה, דרואה עצמו מרומם על שאר עמו יתר על המידה). ועוד הובא שם, דבספר לשמוע אוזן עמוד ח"ן כתב דהגאון בעל צמח צדק האחרון ז"ל היה מוכר חמצו בפסח כדי שיהיה לו מזומן תכף למוצאי הפסח, דנהג לאכול חמץ במוצאי הפסח להיכרא דעד השתא אכל מצה לשם מצות בוראו. ע"כ מהמובא בספר הנז'.

ובספר אלה מועדי ה' סי' קלב' ראו הביא לנו משם קובץ הר המור, דרבה של ירושלים מוהר"ר שמואל סלנט זצ"ל אחר הפסח היה צדיק גוזר למרת אשתו ע"ה לקנות מן החנוני דוקא מן החמץ שנמכר בפסח, כדי להוציא מלבן של מהרהרים אחר המכירה.

ומ"ם הנה נא ידעתי דישנם כמה חסידי עליון שנהגו סלסול בעצמן להמנע מאכילת חמץ הנמכר [דכן העיד על עצמו מוהר"ר ברוך פרנקל תאומים זצ"ל בשו"ת עטרת חכמים חת"מ סי' טו' ד"ה ומה שמחליט, וז"ל: "ותיתי לי שמיום עמדי על דעתי אני כנזיר משתיית יין ושכר של ישראל שמקודם פסח". עכ"ל]. וכן היה נוהג האדמו"ר מהרא"ז מקעטשינף זצוק"ל וכמובא בספר רזא דעובדא. ועוד איזה חסידי קדם המה הגיבורים אשר מעולם אנשי השם]. אלא דאכתי לא מן הנמנע הוא לומר דשאני רבנן דלפום דרגא דילהון להם יאה ונאה להדר בחומרא זו, כי כן דרכם דרך צדיקים צלחה להדר בדקדוקי דקדוקים, ולא כל הרוצה ליטול את בשם יבוא ויטול, דמי שאינו מופלג בחסידות כולי האי הרי לדידיה אין לחוש לחומרא יתירה. וצא ולמד נא ממה שכתבתי בדלותי בספרי הקטן ללקוט שושנים ח"א סי' ב' עמוד שכ' בשם מרן החיד"א זיע"א והגר"א דסלר זצ"ל ועוד זולתם, אודות הסכנה הרוחנית הכרוכה בחומרות יתירות. קחנו משם כי כאן אין מקומו והוי מיל"ה שלא בזמנה. וכבר כתב מוהר"ר חיים יהודה ליב מסאסניצא זלה"ה בשו"ת שערי דעה ח"א סי' כג' שאין לנו לחפש חומרות בענין חמץ שעבר עליו הפסח (עכ"ל) אי לאו במידי דכבר הכריעו הפוסקים דיש להחמיר עיי"ש. וכן מוהר"ר יואל זצ"ל אב"ד דק"ק צעהלים ואונסדורף כתב בשו"ת אמרי נועם סי' א' דף ז' ע"א אודות איסור חמץ שעעה"פ בזה"ל: "ואין להמציא כלל חומרא יתירא באיסור הקל משאר איסורי דרבנן בלא ראייה וסברא ברורה". עכ"ל.

ומ"ם לא אמנע טוב מלהזכיר דקצת מן האדור"ם זצ"ל היו נוהגין להמנע מחמץ הנמכר מפסח ועד עצרת (ותו לא, דאחרי חג השבועות היו אוכלין אפי' חמץ שידוע עליו בוודאות

ג. איברא דגם בזה ה"ן לי פה להשי"ב, דהנה כל הצופה יחזה בתשובתו הרמת"ה דעיקר חיליה לנהוג כן הוא מתרי טעמי: א) מפני אומדנא שמן הסתם מה שמוכר כל הון ביתו לבו בל עמו, דבכה"ג לא אמרינן דברים שבלב אינם דברים. ב) יען כי הנכרי המשרת בביתו אינו מתכוין לזכות בחמץ כי אינו בר דעת להשכיל מענין המכירה. עיי"ש. והנה כהיום הזה י"ל דגם הרב עטרת חכמים היה חוזר ומגיד דהאידינא שוב אין הנזיר קרוי קדוש, ואען ואומר על הראשון ראשון: א) כאמור עתה דזוקפין רוב החוב במלוה שוב גומר ומקנה בלבב שלם (ועכ"פ ליכא אומדנא ודברים שבלב אינם דברים). ב) הן עתה דהמכירה נעשית ע"י ביה"ד, מבארים ומבהירים לגוי היטב היטב ענין המכירה והקנין, ושהכל שריר וקיים גם לפי משפטם וחוקותיהם. ומה גם דברוב המקומות ביה"ד בוחרים להם גוי אשר כסף וזהב ל"ו ירבה לו מאד, כדי שיוכל לשלם עכ"פ דמי מפתח של המכירה (שהוא סכום נכבד), וע"פ רוב גויים כאלו הם בעלי הבנה ואינם כהמשרתים שהזכיר הרב עטרת חכמים. ובר מן הדין כל גדולי האחרונים שדו נרגא בטענה זו דאין הגוי קונה, אי מטעם דאה"נ שפיר קונה (מכמה נימוקים מנימוקים שונים), אי מטעמו של החת"ס דאין צריך שהגוי יקנה דסגי לן במה שיצא מרשות ישראל, ואכמ"ל.

ועוד זכור אזכור, דלעיל בדברינו בסמוך ונראה אליה"ו המב"א מהאחרונים ז"ל דהשתא הכא שמוכרים ע"י הרשאה - שוב ספו תמו החששות מתמחת גמירות דעת, בין מצד הישראל בין מצד הגוי. והרב עטרת חכמים הנז' הלא איירי לפי מנהגם שהיו מוכרים ישירות למשרת, כמפורש בדברות קדשו.

שהוא מלפני הפסח) יען וביען כי הימים ימי דין הם, וד"ל שר"ת משכנות הרועים היבנר ח"ב בקונטרס עת מצוא אות ז': "ראיתי המנהג אצל רבינו ז"ל (היינו האדמו"ר מסטרעטין) שלא אכל מפסח עד העצרת מחמץ של ישראל שמכרו לנכרי ע"י הערמה הנוהג (אולי צ"ל הנהוגה) אצלנו רק חמץ של נכרי ממש וגם השמרים הוצרכו להיות דוקא מגראלניא של עכ"ם ותיכף אחר שבועות לא דקדק עוד בדבר. והנה לפום ריהטא אין הדבר מובן, וכי אחר שבועות כבר נמכרו כל השמרים וכל הי"ש של ישראל ולא נשאר עוד רק של נכרי ומאן דלביש מדא ילבש מדא וכל השנה היה לו לזהר מזה. אך נראה עפ"י (אולי צ"ל הפי' דהיינו הפירוש) פשוט על דרך המבואר בש"ע ופוסקים דאף מי שאינו נזהר מפת עכ"ם יזהר בעשרת ימי תשובה א"כ הכי נמי הרי עפ"י הדין אין שום מקום לחשוש לזה כיון דחמץ בעה"פ (צ"ל אחה"פ, או שעה"פ) הוא רק דרבנן וספיקו לקולא מכ"ש שישראל קדושים מוכרין כדינא רק יען שימי הספירה הם ימים קדושים ונוראים מאוד כמבואר בכל ספה"ק וכאשר עין בעין חזינו אצל רבינו ז"ל גודל התלהבותו בעת הספירה אין לשער ולהעריך ועשה לזה הכנה דרבה וגם בכל דרכיו נהג בפרישות יותר בימי הספירה ע"כ אחז צדיק דרכו לזהר (צ"ל להזהר) בימים הקדושים אף מחשש רחוק של חמץ בעה"פ (צ"ל אחה"פ או שעה"פ) ותיכף אחר שבועות נהג עפ"י התורה דכתיב בה אמת". עכ"ל. וגם בספר נטעי גבריאל פסח ח"ג הערה י"ד, ראו הביא לנו דכן נהגו כמה אדור"ם, ראה שם שמות הקודש. ומ"מ מכל דברותיהם מוכח דזו הנהגת כמה אדומ"ר"ם בלבד, והחסידיים כולם היו אוכלים מן הנמכר מיד אחר הפסח, ובפרט שהאדמור"ם עצמם היו מקילין לאכול אחר שבועות אפי' חמץ גמור שודאי נמכר, ויתירה מזו ניכר על פני כל האר"ש: דאפי' באותה חסידות עצמה - לא כל האדמור"ם דרכו בדרך זה. ותא חזי בספר נטעי גבריאל הנ"ל הערה יא' דמייתי בשם שר"ת הד"ר (הלולא דרבי) ח"א אות ז"ן שכתב בזה"ל: "ובאמת חומרא הזאת (להמנע מאכילת חמץ הנמכר מפסח ועד עצרת) שייך רק לגדולי ישראל". עכ"ל. ועיי"ש שהביא דהרבה אדמור"ם זלה"ה לא היו מדקדקים בזה כי אם ג' ימים בלבד עיי"ש. [ושר"ר בספר טעמי המנהגים עניני פסח עמ' ריז' (בקו' אחרון) שכתב בשם שר"ת הד"ר הנ"ל סי' כה' דהרה"ק מראהטין זצ"ל היה בעצמו סומך על המכירה להחזיק חלות מאדמור"ם בביתו משך ימי הפסח].

**ואמת** אגיד דחזי הוית בשר"ת בית אבי ח"ד סי' קלח' אות ב' שכתב וז"ל: "גם ידוע דברי קדש מהגה"ק וכו' מרן שר שלום מבעלזא זי"ע זצללה"ה שדיבר בקדשו וכו' מפסח עד חג השבועות להדר ולהזהיר מכל דבר חמץ שנמכר על ידי שטר מכירה". עכ"ל. והיינו דהיה מזהיר לכל לחסידיו שממנו יראו וכן יעשו. ומ"מ הדבר טעון בריקה כיצד היתה צורת המכירה בעוב"י בעלזא בימי מוהר"ש הנז', כי כאמור נשתנתה יופיה של המכירה<sup>נא</sup>. אולם גם אם על

נא. ועלינו להזכיר כאן מה שהובא בספר דבר חן עמ' קכז', דהרה"ק ר' אהרן מבעלזא זצ"ל (נכד להגה"ק ר' שלום הנ"ל) השב"ח השב"ח את הנהגת החסידים שמוכרים לגוי את החלות שקיבלו מאדמור"ם, אע"ג דבחלות אלו ישנו חשש נוסף דרוצה בקיומן. אלמא דעכ"פ במקום



אחינו בשרינו חסידי בעלזא הי"ו להדר בזה (מפסח ועד עצרת בלבד), אנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות דרבו כמו רבו הסניפין להקל בזה, ולא עוד אלא דאין מנהגינו להדר בחומרות בימי הספירה יותר משאר כל השנה, ורק בעשי"ת מהדרין טפי כמבואר בפוסקים.

**ומלבד** כל מאי דאמרן בעניותין, ידוע תדע דגם אם אכן המצא תמצא לכמה רועי העדה אנשי מעשה או אדמורי"ם זיע"א בדורות חלפו שהיו נוהגין שלא לקנות מחמץ של חנוני ישראל אחר הפסח, אפשר דנימוק בהנהגתם זו אינו משום דהיו מערערים על יעילות המכירה, אלא מחשש פן החנוני לא מכר את חמצו כלל (וכבר ספרי השות"ם מלאים מלא האומ"ר אודות מוכרי י"ש ששכחו למכור את חמצם או שחשבו דאין צורך לכך). ובלכתך בדרך זה, הנה בדורינו זה שבעלי הצרכניות למיניהם מקבלים מ"הרב" המוכר "תעודת מכירה" לוודות שמכרו את חמצם, ותולין תעודה זו בצרכניות לעיני כל ישראל הבאים הפתחה, שוב אין מקום להדר בזה<sup>ג</sup>.

### סימן ג'

## הצעת דעת פוסקי ימינו (דור הקודם ודורינו זה) אודות הפרישות מחמץ שנמכר

**ראשון** לציר"ן, בשו"ת אגרות משה חא"ח ח"ד סי' צה' נשאל האם יש מידת חסידות שלא לרכוש אחר הפסח חמץ שנמכר לגוי, וזאת התורה אשר שם מש"ה: "אין סברא להחמיר"

הצורך מנהג חסידי בעלזא להחזיק בביתם חמץ גמור בפסח על סמך המכירה. <sup>ג</sup> והנה בשו"ת שרגא המאיר ח"ת סי' קיח' מיייתי מספר ברכת הפסח סי' יז' סע' ב' [לעת עתה ספר התורה הלזה "ברכת הפסח" לא בא למחיצתי מחיצת עראי, ואם יסתייע מילתא מן שמיא, בל"ג ארדוף אשיג ספר זה באחד הספריות הנכבדות לחזות בנועם אמריו דברים שבכתב כהווייתן) שכתב בזה"ל: "חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, ולכן צריך כל אדם להיות נזהר שלא לקנות חמץ אחר הפסח ממקום שיש עליו חשש שלא נמכר החמץ קודם הפסח כהלכתו, ועבור זה מנהג חסידים ואנשי מעשה שאין אוכלין חמץ איזהו זמן אחר הפסח, עד שיצא הספק מלבם שאין עוד חשש על אותו חמץ שהוא ממה שעבר עליו הפסח". עכ"ל הרב ברכת הפסח כפי אשר צדיק עת"ק בשו"ת שרגא המאיר. ולפום ריהטא רצונו כדבר שנאמר. אך ממה שכתב הרב ברכת הפסח תיבת "כהלכתו", אפשר דכוונתו רצויה על הדרך שכתבנו לעיל בדעת הגר"א ז"ל, דהואיל ובשנים קדמוניות היה כל אחד מוכר את חמצו בעצמו, בהיות כן היה מקום לחוש דהחנוני בהיותו בור ע"ה לא מכר "כהלכתו" (ועכ"פ מלשונו הזהב משמע ד"במקום" שאין לחוש שלא נמכר "כהלכתו", אפי' שנמכר לעכ"ם, וכגון אצל חנוני יודע ספר דבודאי מכר "כהלכתו", גם חסידים ואנשי מעשה אוכלין הימנו. ובאמת בשו"ת שרגא המאיר הנ"ל ד"ה אאז"ק כתב דמר זקנו זלה"ה בפירוש פתחא זוטא על הברכת הפסח כתב דמהאי טעמא יש נוהגין לקנות חמץ בערב פסח כדי למוכרן לעכ"ם בעצמן, באופן שיהיה להם חמץ מזומן אחר הפסח ולא יצטרכו לקנותו מחנוני שאין ידוע האם מכר "כהוגך" אי לאו, עיי"ש). ולכל הדברות, בין הכי ובין הכי, עתה דנהוגה המכירה הכללית ע"י ביה"ד, ונותנין ע"ז תעודה, גם חסידי ימי קדם אפשר דידודו להקל וכתבאר, והמחמיר אף האידנא עליו הראיה, מאחר ועינינו הרואות דרבו כמו רבו הסניפים להקל.

עכ"ל. אלא דטעמו הטוב משום דס"ל דהמכירה חלה בודאי. עיי"ש. וכ"כ גם בספר חזק"ע לפסח (הנמ"ח) עמ' ע', דאין מקום להחמיר משום דהמכירה בודאי חלה.

**ובספר** זכרון "זכור לדוד" חלק א' עמוד שנה' סי' כא' אות ב' העד העיד בנו בשם הטוב של הגאון חזון איש זלה"ה, דגם מי שנוהג להחמיר שלא לסמוך על המכירה (דהיינו שלא להתזיק חמץ בביתו משך ימי חג הפסח על סמך המכירה), יכול להקל אחר הפסח לאכול מן החמץ שנמכר ע"י החנוני, וטעמא דהלכתא כתוב שם בשמו בזה"ל: "שכיון שהחנוני מכר את חמצו אצל הרב כנהוג, מאי הוי ליה תו למיעבד, ומהיכי תיתי למיקנסיה". עכ"ל.

**ובנוגע** להנהגת גיסו הגר"י קניבסקי זצ"ל בעל קהלות יעקב, הנה בספר ארחות רבנו הנז' ח"ב בהוספות שבסופו עמ' י' כתב דביום חתונת נכדו (שהיתה ג' שבועות אחרי חג הפסח) שתה הגר"י קניבסקי בירה שחורה (ומיגו דזכי לנפשיה כיבד גם לחבריה הרב המחבר נר"ו לשתות ממנה עיי"ש), ונתקשה ע"ז בעל המחבר שליט"א, דהרי הגר"י זצ"ל לא היה מקל לסמוך על המכירה והאיך שתה, והמחבר הנ"ל עלה אל ישר"ב מדנפשיה, דכפי הנראה ס"ל להגר"י קניבסקי דבעת ובעונה הזאת כבר חלף הלך לו החמץ הנמכר, ובירה זאת היא מן היצור החדש. עכ"ל. והנה נא הוולתי לדבר ואנכי עפר ואפר, דהמציאות בזה היא דכמעט כל השנה כולה - הבירה הנמצאת בחנויות היא מיצור שלפני הפסח. אלא לפענ"ד אפשר לבאר, דמה שהרב קהלות יעקב קניבסקי זלה"ה לא היה סומך ידו על המכירה, היינו דוקא לענין להשהות חמץ בביתו, משא"כ לענין אכילה מן הנמכר היה נוהג להקל כהחז"א זיע"א, ומה שהגאון המחבר שליט"א לא הבין כן אפשר דהוא משום דלא נחת לחילוק זה [אחר המחילה הראויה מרום מעלתו כי רבה], ולא מחמת דהיה למחבר שליט"א ידיעה ברורה שהיה רבו זצ"ל נמנע גם מאכילת הנמכר. וצ"ע. [והגם דאין ראיה לדבר, זכר לדבר מיהת הוי, דז"ל בספר ארחות רבנו ח"ב עמ' כב' אות טו': "בנוגע למכירת החנונים אמר לי מ"ר זצוק"ל שהם בודאי מוכרים את החמץ בלב שלם ואין לחושדם שהם מערימים ויכשילו עי"כ, כי לא מפסידים כלום ע"י המכירה כי כשהגוי לא ישלם להם יקחו את החמץ בחזרה בתורת גביה, ולא שמתבטלת המכירה למפרע רק לוקחים החמץ ממנו עבור החוב שחייב להם הגוי." עכ"ל. אלמא דהגר"י קניבסקי דעתו דעת עליון דאין הרבה מקום פקפוק על מכירת החנוני, וא"כ מסתברא טובא דיודה מיהת דלענין האיסור דרבנן של חמץ שעע"פ אין מחמיר, וק"ל].

ג. ופשפשתי היטב בשאר ספרים הבאים בספיר"ת האומ"ר אודות הנהגות החז"א זיע"א [כגון ספר "דינים והנהגות ממרן החז"א", וספר "ארחות רבינו ג"ח", וספר "גנזי שערי ציון", וקובץ "מבקשי תורה", והגדת "ארזי הלבנון", ועוד] למען דעת האם קיימת שמועה המכחישה את העדות נאמנה הנזכרת, ובקשתי ולא מצאתי הכחשה כל דהיא, אלא רק כתבו שהיה החז"א מקפיד לבלתי ישאיר עמו בבית חמץ גמור משך ימי הפסח על סמך המכירה (עיי' דינים והנהגות הנז' עמ' צג' אות כ', וארחות רבנו ח"ב עמ' כה' אות כא', ועמ' עט' אות ה').

לאחר כותבי כל האר"ש הזאת אשר אמרתי, שלחתי מכתב מאליה"ו לכבוד למעלת הרה"ג ר' חיים קנייבסקי שליט"א, ובזה המכתב הצעתי את האמור לעיל בעניותי אודות הנהגת הגאון החזון איש זלה"ה ורבי אבה"ו הגר"י קנייבסקי זצוק"ל, ונפשי בשאלתי כיצד אכן הייתה הנהגתם בזה. והשיב הגר"ח קנייבסקי כדרכו בשני תיבות: "יפה כתבת". עכ"ל. והיינו דעל אף שהיו מחמירים לבלתי ישאירו חמץ בביתם משך חג הפסח, מ"מ היו אוכלים אחר הפסח חמץ גמור ממה שמכר בעל המכולת לעכר"ם. תל"ת שזכינו לכון לאמת.

וראה היטב גם בספר חוט שני הוכמן (מפסקי הגרש"ן קרליץ שליט"א) על הל' רבית בקר"א עמ' קצג', דאע"ג שהזכיר דהגר"א ז"ל היה מפקפק על מכירת החמץ, לא כתב דטוב לדקדק אלא לענין שלא להשהות חמץ בבית משך חג הפסח על סמך המכירה, ואילו לענין אחר הפסח השמיט את חומרת הגר"א ולא כתב ולא מיד. ונהי דאין ללמוד מזה כאות ומופת ברור דדעת הקרשינ"ק להקל אחר הפסח, מ"מ איכא רגליים לדבר וריחא מילתא היא.

ובמה שנוגע להנהגת הרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך זלה"ה, הנה בספר מעדני שלמה (מועדים) העיד בגדלו וז"ל: אמר מרן (הגרש"א זצ"ל) שיש לסמוך (כלומר אף לכתחלה) על מכירת חמץ בעיקר לענין האיסור דרבנן של חמץ שעבר עליו הפסח, לקנות מחנות וכדומה, ויש להמנע מלהניח בבית חמץ גמור על סמך המכירה. עכ"ל. וע"פ שני עדים יקום דבר, דהנה גם בספר ועלהו לא יבול וד"א סי' רנט' כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בזה"ל: "לכתחלה כדאי לגמור את החמץ שיש בבית לפני הפסח, [דהרי] למה להכנס לספק דאורייתא של ב"י וב"י. אמנם לקנות חמץ אחרי פסח ממכולת שמכרו את החמץ, מותר לכתחלה, מכיון שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הינו רק מדרבנן. ואם נשאר בבית חמץ שלא מספיקים לגמרו לפני הפסח, כדאי להקנות אותו לבעל מכולת, שבין כה ובין כה צריך למכור את החמץ שלו". עכ"ל. ויבוא השלישי: מדי דברי בזה עם ידידנו החביב ונוגה לו סביב הרה"ג ר' יצחק אייזק הלוי פרג שליט"א, ענה דודי ואמר לי שרבו הגרש"א זצ"ל היה בעצמו אוכל אחר הפסח חמץ גמור הנמכר בפסח. ע"כ. ושוב בא לידי ספר שלמי מועד הנדמ"ח (על הנהגות הגרש"א), ושם בפרק ע' כתב ככל הנ"ל. והוסיף משם ספר סדר פסח, ולדעת הגרש"א ההסתמכות על המכירה היא בגדר "מנהג ישראל", וגם איננה בגדר "הערמה" כלל, עיי"ש היטב.

והונד לי מפי מגידי אמת, דגם הגאון מוהר"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל היה נוהג בעצמו ליתן חמצו לבעל המכולת במתנה גמורה ובנפש חפצה, (דהרי לבעל המכולת התירו הפוסקים למכור חמצו מפני פסידא רבה), ולבתר חג הפסח היה מקבל חמצו בחזרה, ואוכל צדיק לשובע נפשו. ושאלתי למר בריה דרבינ"א הרה"ג ר' אליהו אבא שאול שליט"א, האם אמת ויציב ככל אשר שמעתי באומרים לי אודות הנהגת רבי אבה"ו זיע"א, והשיב לי הטיבו כל אשר דברו, כי כן היה בכל שנה ושנה.

[ובעיקר עצת הגרשד"א והגר"צ זצ"ל, כן עין רואה בקובץ מבית הלוי "פסקי חדש ניסך" (תשר"ו) עמוד כו' הערה ה', אלא דלא כתב להדיא ליש להתיר אף לכתחלה בשופי, וד"ל הגר"מ שטיין שם: "ושמעתי ממרן (הגר"ש ואזנר שליט"א) שליט"א שאם יחיד מוכר חמץ בעין, עדיף שיכניסנו לחנות שבעליה מוכר ממילא חמץ גמור וימכרנו בעל החנות עם חמצו." עכ"ל. וכעין זה חזינא גם בספר אמת ליעקב קמנצקי סי' תמח' הערה תלז', שכתב דהנוהגים לפני הפסח לתת חמצם למי שנוהג היתר למכור חמצו (אפי' לא חנוני), וה"ן מחזיר"ן אחר הפסח, אין לשנות מנהגם, כי נימוקם עמם, עיי"ש<sup>2</sup>. וכיר"ב כתב הגרא"ש וינד שליט"א בספר "לוח דבר יום ביומו" חדש ניסן ה' מכירת חמץ, ונדפס ג"כ בסוף קובץ נתיבות הכשרות מבעלזא תשס"ד. עיי"ש. וידוע תדע, כי בעצה הנזכרת איכא חידושא רבה, דלולא דברי כל הני גאונים הוה אמינא דאיכא לעיונא עיון דאורייתא בעצה זו, דהרי החנוני שמקבל את החמץ מיד חבירו ע"מ למכרו, לכאורה מקפיד להחזיר דוקא אותו החמץ שקיבל, למען ימצא חן בעיני חבירו, ובזה לפום ריהטא מקום יש בראש לחוש ל"רוצה בקיומו" (עיי' נא בטור ושר"ע אר"ח סוס"י תנ', ובסובבים הודו), ובעניי שלחתי את ידי שילוח הק"ן בסוגיא זו והמה בכתובים, ובקובץ זה תמנ"ע היתה להאריך.

וידדנו הרה"ג ר' בן ציון אייזיק רבינוביץ שליט"א (בעמח"ס פסקי תשובות) אמר לי בשם הטוב של אחד מזקני גדולי הדור שליט"א מהמסובין בבני ברק ת"ו, שאף הוא נוהג בעצמו כעצה הנזכרת (ליתן לחנוני וכו'), ואיהו גופיה אוכל מן החמץ שנמכר [אלא דרצון יראיו של אותו גדול שלא יפורסם שמו בהנהגה זו]. ורמז לזה ידדנו הגאון הנ"ל בספרו פסקי תשובות סי' תמח' הערה מא'.

והרה"ג ר' אליהו שלזינגר נר"ו בספר אלה הם מועדי סי' קלב' דן את הדין בנ"ד, האם אכן נכון להמנע מאכילת חמץ שנמכר. ובראשית מאמר פתח אליהו להעיר דחומרא זאת חדשה היא ביותר לא שעררה אבותינו, ולשאר"ל הגיע אצל זקני הדור האם נשמע כדבר הגדול הזה מימים ימימה, ונתברר כי לא היו דברים מעולם. ושוב הביא בזה מה שיש לפקפק על המכירה כפי שנערכת בדורות האחרונות, ושהאחרונים חביבים דחו כל סרך חשש. והסיק הרב אלה הם מועדי (עמ' רל"ח), דאלו שמחמירים על עצמו להמנע מחמץ שנמכר אחר הפסח, אין צורך למחות בידם, יען כי עושים כן משום דנראה בעיני העולם שהמכירה היא חוכא ואטלולא בעלמא, וא"כ אע"ג דטועים הם בזה, כי קושטא קאי שהמכירה מועילה ללא פיקפוק, מ"מ יש בזה מעלה משום מידת "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - שעובדים את הבורא ית"ש בתמימות רצויה להתרחק ממה שרנאה בעיניהם ככיעור וכהערמה. והוסיף וד"ל: "אבל מי שיודע את האמת

נד. ושאל שאלתי את פי ב"ן מגדר"ל הרה"ג מר בריה שליט"א (ראש ישיבה פה ירושלים ת"ו), האם הגאון מר אביו (מוהר"ר יעקב קמנצקי זצוק"ל) היה נוהג כן בעצמו, והשיב דאינו עולה לזכרון מלפניו האם היה נותן חמץ לחנוני לפני הפסח, אך זוכר היטב שאחר הפסח היה מר אביו זלה"ה קונה מחנוני יהודי מוצרי חמץ גמור שנמכרו בפסח.

על בוריה, ומי שידע את שורשה של המכירה וכל תקנותיה כפי שתיקנוה גדולי ישראל, וידע אל נכון כי המכירה היא מכירה אמיתית על פי דין, הוא בודאי שלא ימצא שום טעם להחמיר בענין זה, והדבר ברור ופשוט. עכ"ל.

ברם הרה"ג ר' אברהם דוד הורוביץ שליט"א בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז סי' ט"ל, והגאון מוה"ר שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א בשו"ת שרגא המאיר ח"ז סי' זק"ן אות ב' וח"ח סי' קיח' ד"ה הנה ידוע, והרה"ג ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א בשו"ת שביבי אש סי' כו', הסיקו כולם כאחד דנכון להדר להמנע מאכילת חמץ שנמכר בפסח, אחר הפסח. אלא דכל הצופה בספרים החשובים הנ"ל החשוב הלזה עיניו יחזו דלא נחת לכל הספיקות הנ"ל, אלא יצוא יצא להבהיר החששות שבעצם המכירה, ולאור האמור בעניותין גם אילו יציב ונכון היה שהמכירה לא חלה, אכתי איכא כמה וכמה טעמי תריצי להקל בזה (וכל זה אמינא אחר ההשתחויות הראויות, עד שיתפקקו כל החוליות). ומכאן תשובה מוצאת (בתר דסגידנא) גם למה שכתב הגר"א בקשי דורון שליט"א בשו"ת בנין אב ח"ד סי' כ', שכתב בזה"ל: "ונוהגין (היינו "נוהגין" סתם ולא "יש נוהגין") שלא לאכול חמץ שנמכר לנכרי שיהיה ברשות ישראל גם אם נמכר, משום חמץ שעבר עליו הפסח". עכ"ל, וטעמא טעים שם לאמץ כחו של המנהג - משום דלדעת הב"ח אליבא דהר"ו הוי המכירה הערמה ולא מהניא. ואנא עבדא כבר מילתי אמורה בכל זה לפום דלותי ומיעוט ערכי.

ובשו"ת חמדה גנוזה שלוש ח"ב סי' ב"ן מעלה ארוכה לערער על אמיתות מכירת החמץ של ימינו, ועל אף זאת כתב (סוף אות כא') דאין להמנע מלקנות חמץ מאותן החנויות שמכרו חמצם, ויהיב טעמ"א משום דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן, ולפיכך יש לסמוך להקל.

## סימן ד'

### וזאת תורת העול"ה (ותוספת פרטי דינים רבים)

קנצי למילין אשים, דמה שנוהגין עתה רבים, להדר שלא לקנות ולאכול אחר הפסח מן החמץ שנמכר ע"י החנוני - חומרא יתירה היא, עכ"פ היכא דהחנוני שומר תורה ומצוות, דכאמור ישנם כמה וכמה ספיקות להקל בזה, שובע סמכ"ת להתיר בשופי (בעיקר ישנם חמש סניפים בעלי חשיבות וכאמור, אלא דנתפרדו ל-טו' סניפים זעירים כנתבאר), והרי תמציתן<sup>ה</sup>:

ג. כאן נקבצו ובאו לך בשינוי סדרן של כתובים אחת למעלה ושבע למטה, באופן המתאים יותר להצעת ה"ספק ספיקא", משא"כ לעיל אר"ש נתנה לפי הסדר המתאים לביאור הסברות. והוספתי כאן גם נסיפים שנתבארו אצלי בכתובים, ולא הובאו לעיל במאמר זה לצורך הקיצור.

(א) שמא חלה המכירה (והוא עיקר הדין), (ב) ואפי' את"ל לא חלה (או לא מועילה), שמא עכ"פ חלה שכירות מקום החמץ כפי שרשום בשטר, דאזי לדעת כמה אחרונים הגוי קונה את החמץ גם ללא מכירה, (ג) ואפי' את"ל דלא מועילה המכירה ולא השכירות כלל ועיקר, שמא הלכה כהראשונים דס"ל דכיון דביטל לא קנסו, (ד) ואת"ל דעיקר כהסוברים דקונסין גם היכא דביטל, שמא הלכה כהמאירי במגן אבות דאם מבטל סמוך לזמן ההשבתה (כנהוג עתה) שפיר סגי בביטולו ולא קנסינן, (ה) ועוד דשמא הלכה כדעת כמה אחרונים שכתבו דעתה דנדפסו בספרים נוסח כל חמירא, וכל העם אומרים זה הנוסח, תו לא קנסינן יען כי אין לחוש כולי האי לשכחה. (ו) וגם שמא הלכה כהסוברים דהיכא דידיעת מציאות החמץ לא נעלמה לזמן רב - לכר"ע מהני הביטול להפקיע את הקנס, (ז) ואת"ל דבכל האופנים הנזכרים לא נפטר מן הקנס, שמא הלכה כהר"ף בתשובה דלא קנסו אנוס ושווג (והחנוני היה אנוס על פי הדיבור של גדולי הפוסקים שהתירו לו המכירה), (ח) ואת"ל דהעיקר כהרמב"ם דקנסו אף שווג ואנוס, שמא הצדק עם האחרונים שכתבו דאף הרמב"ם מודה דבאנוס גמור (כהעושה ע"פ הוראת כל חכמי הדור) ליכא למקנסיה, (ט) ועוד דשמא לענין קנס זה חז"ל מעיקרא לא קנסו היכא דעושה ע"פ הוראת חכמי אותו הדור אפי' אם ח"ו מוטעים הם, כמו שכתבנו לבאר בדעת הפרמ"ג (י) ותו דשמא הלכה כסברת החת"ס זיע"א דהיכא דשגג במעשה מכירת החמץ חשיב שגג בדבר מצוה ופטור מן הקנס. (יא) ואת"ל דגם באנוס כזה שייך קנס, שמא הלכה כהאחרונים דסבר"י מר"ן דרק באנוס לבד או ביטול לבד לא מהני משא"כ בתרתי לטיבותא אמרינן דהאנוס מוכיח עליו שאינו מערים בביטול וממילא מועיל זה הביטול להפקיע את הקנס (היתר זה הוא אף לענין אכילה לדעת הרבה אחרונים), (יא) ואת"ל דהעיקר כהאחרונים המחמירים אף בזה, שמא מודו בל"ד דידוע בשער בת רבים דמאי דעביד ע"פ הוראת חכם הוא דעביד וכמו שכתב בשו"ת אריה דבי עילאי, (יב) ואת"ל דאפי' בדבר ידוע בכיר"ב דעתם לאסור, שמא הלכה כהרב אשל אברהם מבוטאטש דכיון שסבור (אף כי טועה הוא) שהחמץ בבעלותו של הגוי ממילא אין לחוש לשמא יאכל ומהני אף לכתחלה הביטול לחוד, (יג) ואת"ל דלא ככל הנ"ל אכתי שמא הלכה כהראשונים דחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק לעובר ולא לאחרני זולתו, (יד) ואת"ל דהעיקר כהר"ן דגם לאחרני אסור, שמא דבר ה' אמת בפי הגאון מהר"ט אלגזי שכתב דהיכא דביטל גם הר"ן מודה ואזיל דנאסר רק למי שעבר, (טו) ושמא הלכה כהרב אוריין תליתאי דגם הר"ן יודה דהיכא דהוא אנוס (כהחנוני וכנ"ל) לא קנסו כי אם לנפשיה ולא לאחרני. ועל הכל זכור תזכור דחמץ שעבר עליו הפסח הוא איסור מד"ס (ואף קיל משאר איסורים דדבריהם כמו שכתב הר"ן) וספיקו לקולא אף לענין אכילה.

ומ"מ מי שנהג מלפנים להמנע מאכילת חמץ שנמכר לעכו"ם בפסח, וידע דחומרא היא, בעי התרת נדרים.

אך עלה במחשבה מקום ליתובי דעתא מדוע עתה נתפשטה חומרא זו בקרב החרדים לדבר ה', במקום יש בראש לומר דכיון דהאידינא תכף אחר הפסח מספקין לחנויות מוצרים שנאפו לאחר הפסח (עכ"פ פה בעיר אלקינו הר קדשו ירושלים עיה"ק ת"ו, ובבני ברק ת"ו, ועוד איזהו מקומן של שבח"ם), ועומדים צפופים שבת אחד"ם גם יחד מוצרים חדשים גם ישנים סמוכין זה לזה, הנה כל כה"ג אמרינן מהיות טוב אל תקרא רע אפי' בחומרא יתירה, דכל היירא ורך הלבב לא שביק היתרא ואכיל חששא על אף שהחשש הוא רחוק. אלא דבלכתך בדרך זה, איכא נ"מ טובא, דכל היכא דלא שייך האי טעמא ד"מהיות טוב", שוב אין להחמיר כלל, וכגון: א' לא אמרתי אלא בשעה שמוצ"ר ומוצ"ר מונחים לפניך, אך אם סוג מוצר מסויים עדיין אין מצוי ממנו חדשים לבקרים (כגון אטריות וכיצא), אין להחמיר להמנע מלקנותו, דלא שייך בזה "מהיות טוב". וכל שכן המתגורר במקום שאין מצויין מוצרים שנאפו לאחר הפסח תכף אחר הפסח. ב' אם בטעות כבר קנו את חמץ שנמכר, אין להמנע מלאכלו, וד"פ. ג' אם לפני הפסח נותר חמץ גמור, יתננו במתנה גמורה בנפש חפצה לבעל המכולת, ואחר הפסח יקבלנו בחזרה בתורת מתנה, וכמנהג כמה גדולי ההוראה. ד' אם בדיקת התאריכים היו עליו לטורח (וכגון במוצרי חברת "אוסם", שצריך הקונה לעיין בעין יפה במספרים זעירים המכונים "קודים", ואז צריך הקונה לחשבן חשבונות למען דעת האם לפי הרשום ב"קוד" המוצר נאפה לאחר הפסח אי לאו), כל כה"ג הדעת נוטה לכא' דלא אמרינן בזה "מהיות טוב" בחומרא רחוקה כזו. ובפרט היכא דאיכא ביטול תורה כנגד כולם. ו' ישנם צרכניות (בבני ברק) שמחיר החמץ שנמכר בפסח, הינו נמוך מן החמץ הנאפה לאחר הפסח. ובכה"ג תו ליכא משום "מהיות טוב". ז' היכא דקיים חשש כל דהוא שהמוצר החדש הוא מ"תבואה חדשה" (כמצוי בחו"ל ובפרט בתקופה זו, וקיבלנו הוראות מרן דחדש אסור גם בחו"ל), יעדיף בודאי לקנות ממה שנמכר לגוי בפסח. ח' בחו"ל הגם דקיימת האפשרות לקנות חמץ מן החנוני הנכרי (דאין בו חשש עעה"פ כלל), אפי' הכי טפי עדיף לקנות מאחינו בני ישראל על אף דהוא חמץ הנמכר, ולא מבעיא במוצרים שיש בהן חשש איסור פת עכ"ם, אלא אפי' מוצרים דלא שייך בהן איסור זה, חנוני ישראל קודם, וכדאיתא בתורת כהנים פרשת בהר ריש פרשה ג', ואכמ"ל. וכהנה וכהנה נ"מ המצא תמצא דלא שייך בהן משום מהיות טוב.

והן אמת דבעיקר ההנחה הנזכרת, דהיכא דהמצא תמצא אל מול פניו מוצר שנאפה לאחר הפסח אמרינן מהיות טוב וגו' - לאו מילתא דפשיטא היא, דהרי בשכונות ה"חרדיות" חומרא זאת גורמת שחמץ רב מונח בקרן זוית במדפי הצרכניות עד כי עבר זמנו בטל קניינו (שפג ה"תאריך האחרון לשיווק"), ואזי עומד להזרק כזרוק דמי, וה"ן עושין בה אשפתות אשפתות, ובהיות כן, האף אמנם דלדעת כמה פוסקים לא שייך איסור בל תשחית במי שמשליך פתו מחמת חומרא אפי' שלא מן הדין (משום דמקרי "לתועלת"), מ"מ הכא דהיא חומרא יתירה, אפשר דיותר יש לחוש לאיבוד אוכלים. ומה גם דבחומרא זו נמצא מקפח פרנסתו של בעל המכולת.

וּמ"מ גם לנוהגין להחמיר להמנע מאכילת חמץ גמור שנמכר בפסח, הדבר ברור שאין להחמיר להצריך שיהיה הקמח נטחן לאחר הפסח מחיטה בלתי לתותה, דהרי קמח מחיטה לתותה מותר מדינא דגמ', ולא החמירו הגאונים לאסרו לאכילה בתוך הפסח אלא משום דאין אנו בקיאים ויש מקום לחשש חימוץ - ולא שהוא ודאי חמץ (אפי' ששהה יותר מכדי שיעור הילוך מיל), ובשעת הדחק אף מותר לאפות מצות מקמח זה. כמבואר כל זה בב"י סי' תנג' ושר"ע שם סע' ד' וה' ובבסובבם הודו שם. [ומה שכתבנו לעיל משם הטוב דהגר"א ז"ל שהיה מהדר לבלתי יאכל אחר הפסח מחיטה לתותה שנמכרה, אפשר דאיירי בלתותה זמן טובא, משא"כ עתה, והוא מלבד החילוקין שכתבנו לעיל בארוכה לחלק בין ימי הגר"א ז"ל ליומא כהידנא]. זאת ועוד, דלשיטת הלבוש ז"ל סי' תסז' סע' ט' חיטה לתותה אפי' שנתבקעה אינו חמץ גמור מן התורה, אלא ס"ל דהוי כחמץ נוקשה (והבט וראה בזה להרב פרמ"ג בפתיחה לסי' רסז' ואכמ"ל), וקיי"ל סוסי' תמז' דחמץ נוקשה אפי' בעיניה לא קנסו לאוסרו אחר הפסח.

והנה ראה בספר ארחות רבנו ח"ב עמ' עט' הגאון החזו"א זלה"ה (הנודע בשערים על מרוב חסידותו) היה מחזיק בביתו קמח מחיטין לתותים בתוך ימי הפסח על סמך המכירה, ואופה מהן לאחר הפסח. ושם עמ' כד' הובא דכן דעת הרב קהליות יעקב קנייבסקי זצ"ל, דהרי דין קמח לתות של ימינו כדין קמח מן השוק דאופין ממנו מצות בשעת הדחק, עיי"ש [ובהוספות שבסוף הספר הנ"ל עמ' ב' העד העיד שהביאו קמח שנטחן לאחר הפסח לכבד בו את הגריי"ק, ומיאן לקבלו, עיי"ש]. והגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"א הנ"ל כתב, דאף אם לותתים את החיטים זמן רב עד שודאי מתבקעות, אפי' הכי בזה אין להדר כלל, דכיון שעיקר החומרא להמנע מאכילת חמץ שנמכר היא חומרא רחוקה, הבו דלא להוסיף עלה. עיי"ש. וכ"כ בספר עטרת יהושע פריינד (פסח) אות קמ"א, ובספר הלכות חג בחג פסח פרק י' הערה ט"ו.

# תוּשֶׁלֶב"ע

ॐ ❖ ॐ ❖ ॐ